

Aki Székelyföld történetének sok évszázadra visszamenő eseményeit tanulmányozza, akarva-akaratlan a hadtörténelem mezején találja magát. Nem hiába maradt fenn az a hagyományos kifejezés máig a közéletben, hogy a székelység „katonanemzet”, hiszen évszázadokon át a történelmi Magyarország keleti határán élve őrizték az ország biztonságát, akkor is, ha éppen darabokban volt a királyság, vagy az önálló Erdély idején, és akkor is mikor Mária Terézia rendelete kényszerrel, saját költségén akarta e maroknyi néppel, hogy őrt álljon a nyugati kereszténység elmosódó határán.

Trianon után utolsó felvonásként a történelem még egyszer kíváncsi volt, hogy a magyarság e keleti szigete a második nagy világháború pillanatában, hogyan állja meg harcos hagyományaira támaszkodva a háborús idők életpróbáját. Négy évig újra a saját nemzete szolgálatában szívet-lelket bele adva, érezve közben a reménytelenséget, az utolsó percig harcolt a Kárpátok mindent túlélő bércein. Talán a székely határőrök érezték mindig a történelemben, hogy akárhány hadsereg tör át a hegyeiken, azok mindig az övék maradnak, függetlenül attól, hogy a határt a fejük felett keletre vagy nyugatra tolták. Hiszen az a határ, amit ők védtek, nemcsak holmi drótsövény volt, vagy erődítmények sorozata, hanem az ők sajátos világuknak a határa, mindannak a mély értelemnek a határa, amire azt a szót lehet használni, hogy „székely”.

„A második világháború magyar katonája duplán legyőzött katonává alázódott: amellet, hogy vesztes katonája volt a háborúnak, a háborús áldozatára való kegyeletes emlékezés természetes emberi jogát is elveszítette. Kegyelet helyett szégyen, tisztesség helyett gyalázat volt még az elhunyt katonák emléke is. A háborúban a keletről nyugatra hadakozó győztesek győzelme duplává glorifikálódott: amellet, hogy győztek, hadi útjuk nyomában mindenféle pompás győzelmi emlékművek emelkedtek, maguknak a legyőzötteknek a műveként, ahol évtizedeken át maguk a legyőzöttek ünnepelték dicsőítve, koszorúzva, hálás emlékezéssel a legyőzőiket, akik a felszabadítók erkölcsi magaslatán álltak, s ennél fogva a legyőzött katona minden harci cselekménye büntettnek minősült, minek folytán a legyőzött súlyos erkölcsi jóvátételt is fizetett hosszú évtizedeken keresztül a legyőzőjének.”¹

Az első világháború egy ország feldarabolódásával ért véget, az emlékezés azonban olyan tisztességgel övezte a magyar katonát, mintha nem veszett, hanem győzött volna a háborúban. Nem énekelték ugyan a fegyvert és vitézt a diadal és a dicsőség örömteli

---

¹ Szabó Gyula: *A névtelen katona*, Budapest, 1994, Püski Kiadó. 9. o.

hangján, inkább a háborúért nem lelkesedő nép, szomorú sírós dalai szálltak fel a lövészárkokból, mintha mindannyian, a férjeket hazaváró anyák, gyermekeik, ott lettek volna a harctereken, átélték volna a háborút. Mindenféle hősi emlékművön örökítették meg az elesettek neveit, mindenféle olyan kegyelettel adóztak a hősi áldozat iránt, mintha az győzelmet hozott volna, ami sasos-turulmadaras emlékművet érdemel.²

Ha elfelejtjük történelmünk nagy pillanatait, a saját megítélésünk szenved csorbát. Ez különösen áll a második világháború korára, amikor olyan káros sztereotípiák keletkeztek, mint utolsó csatlós, horthysta-fasiszta hadsereg. Lehangelő a „Magyarország történeti kronológiája” című akadémiai kiadvány kijelentése: „Szeptember közepén a honvédség megkezdi Székelyföld kiürítését, mintegy háromszáz ezer embert kényszerítenek lakóhelye elhagyására”. Mintha nem is harcoltak volna a honvédek, mintha a lakosság nem az oroszok elől menekült volna, hanem a magyar katonák hurcolták volna őket magukkal.³

Azt hiszem egy kicsit másképpen ítélnénk meg a helyzetet ha e sztereotípiák helyett más, pozitív oldalát is bemutatnánk e kornak. Példának okáért a következőkben idézek Kallay István: „Székely újoncok” című esszéjéből, aki anyaországi tisztként csodálattal ír a székely katonalélekről. Lehet, hogy túlzásokba esik, de ne feledjük Petőfi is hasonlóan írt a szabadságharc idején a Vajszlovai csata után:

„Az 1940. év december hó 2-án a 21. honvéd határvadász-zászlóaljhoz tisztán székely újoncok vonultak be. Nagy érdeklődéssel várta őket a tisztikar és legénység, akik ugyanis csaknem mind tősgyökeres alföldi származásúak és az erdélyi nagy hegyeket éppen olyan csodálattal nézik, mint talán a székely nézné a Hortobágyi síkság nagy ürességét.

Így néztem magam is, amikor Erdélybe kerültem. Megálltam, felnéztem az égre, s amikor kerestem a horizontot, bizony eszembe jutott Petőfi Sándor „Alföld” című költeménye, melyet magamban elszavalva először én is a szokatlanság rabja lettem. De később, mikor a környezet, a nép, a levegő, a szokások, a megértés, stb. eddig — mondhatnám — szokatlan megnyilvánulását tapasztaltam, más szemszögből kezdtem vizsgálni helyzetemet.

Nézzük csak például az újoncok bevonulását. Már kora reggel egyformán lábszárhoz simuló, hosszú fehér posztónadrágban, egy szál köntösben, zöldre festett ládáikon szépen elkészített felírással gyülekeztek a székelyek.

---

² Szabó, i.m.,10. o.

³ Sebő Ödön: *A halálra ítélt zászlóalj. Gyimesi-szoros, 1944*, Budapest, 1999, Magyar Könyvklub, 5. o.

Mint kész katona állt mindegyik a bemutató bizottság elé, mert már beöltözése előtt meg akarta mutatni a katonai kötelességteljesítés pontosságát. Csupa egészséges, szikár termetű, kissé gyengén táplált legény állt egymás után. Szinte öröm volt rajtuk végignézni, hogy mennyire örültek, mikor az „egészségesek” szó elhangzott. Csak most tudtuk meg, hogy csaknem mindnyájan önként jelentkeztek, de nehogy az egyik elmaradjon a másiktól, még a behívóra is ráírást adták, hogy „önkéntes”.

Megindult a kiképzés s napról-napra csodálkozva látta az ember, hogy mit örökölték apáiktól ezek a székely fiúk!

A székely újonc nem a félénk kezdőkatona típus. Rögtön neki mer fogni mindenhez, amit másik újonc talán csak hosszas sulykolás után érne el, s a megkezdett munkát a székely el is végzi, mégpedig alaposan. A székely nem beszél, csak cselekszik, nem fitogtatja tudását, hanem szerényen várja az elismerést, aminek azután szívből örül.

Vezetni őket igazi jó szóval a végtelenségig lehet. A székely ugyanis roppant önérzetes. A székely becsület előttük az összes székelyek érdekéből védendő erény.

Ők a kitartás igazi szívós erői, akik a biztos munkaeredményt győzik.

Nemrég — sportjáték során — olyan lovat kellett üresen megülni, amely köztudomás szerint embert nem tűr a hátán. A székelyek, felhívásra, csaknem mind jelentkeztek. Az egyik szerény újonc került sorra. Miután harmadszor pottyant le a ló hátáról, azt kértem tőle, hogy meddig bírja még a kísérletezést. Szerényen válaszolt: „amíg bé nem töröm”.

A székely himnusz napi közös énekükből ki nem maradhat, mindig kéri, hogy énekelhessék.

A sokoldalúság minden jele megvan náluk, túl nagy szellemi különbség nincs közöttük. A pénzt el nem költenék semmiféle haszontalan dologra.

Érdekes, hogy már most 30-40%-a továbbszolgáltra jelentkezik és ennek eléréséért már most erősen dolgozik. A tisztaság, a pontosság és rendszeret náluk megszokott dolog, erre külön nevelni nem kell őket.”⁴

Az idézet rá fér válságos nemzedékünkre, mely hitét veszítve, célok nélkül, vagy minimális anyagi célok miatt éppen az ország elhagyására készül.

Székelyföld, mint sajátos entitás volt jelen 1920 előtt a magyar állam, vagy Erdély területén, a két világháború közötti időszak rányomta bélyegét a román állammal szembeni nemtetszés kifejezésére. Ennek a fényében érthetjük meg a határrevíziónak

---

⁴ Kallay István: *Székely újoncok. Magyar Katonai Szemle*, XI. évfolyam, 1941, II. évfolyam, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium Kiadása. 239. o.

köszönhető mámoros állapotokat, a lelkesedést a súlyos helyzetben nehéz döntésekre kényszerülő magyar állam iránt.

1940 őszén egy reményteli és régóta várt esemény köszöntött be Észak-Erdély és a Székelyföld magyar lakossága számára. A második Bécsi döntés határozatai alapján Magyarország –a korabeli magyar megfogalmazás szerint- Erdély szebbik, de sokkal szegényebbik részét kapta vissza. A magyar honvédelakulatok diadalkapukon és virágszőnyegeken vonultak be a nemzetiszínekkel fellobogózott városokba, falvakba. A lelkes magyar ajkú lakosság huszonkét év várakozása után felszabadítóként tekintett a magyar katonákra. A mámoros és felemelő napokat és heteket követően a visszacsatolt országrészek újonnan szerveződő katonai, majd polgári közigazgatásának leginkább a közellátás, a közlekedés és a honvédelem terén kellett gondok sokaságával szembenéznie. Ezen égető problémákat mindvégig a második nagy világégés árnyékában, a déli és a keleti határok állandó veszélyeztetettsége közepette, a közel egymilliós idegen ajkú lakosság kiszámíthatatlan, olykor ellenséges magatartása mellett kellett megoldani.

Mivel 1940-44 között Erdély egy része ismét az anyaországhoz tartozott, s ennek kapcsán a térségben jelentős csapatmozgások, hadműveletek is folytak, a hadtörténelemszámára ez a téma elvileg megkerülhetetlen. A két ország közötti, sok egyéb mellett éppen a fent említett négy év gyökeresen eltérő megítéléséből is fakadó, nem túlzottan felhőtlen kapcsolatok, illetve leginkább az 1945 utáni magyarországi politikai viszonyok évtizedekig lehetetlenné tették, hogy e kérdéskörrel elfogulatlanul foglalkozhassunk. Ma, amikor még mindig vannak nézeteltérések az erdélyi magyar bevonulás, a Honvédség észak-erdélyi és székelyföldi berendezkedése, továbbá az 1944-es őszi harcok vizsgálatakor, mindenképpen hiánypótló és akár párbeszédet kezdeményező egy alapos munka megjelenése.⁵

A két világháború közötti Magyarország elsőrangú célja az elvesztett országrészek visszaszerzése volt, ami a harmincas évek második felében egyre inkább a megvalósíthatóság irányába vezetett. Azonban a Németországgal való szövetség egyre inkább a náci állam céljai megvalósításának eszközévé tette az országot, ami nagy vitákat eredményezett a vezető elit rétegeiben.

Teleki Pállal miniszterelnökkel szemben Werth Henrik vezérkari főnök nem önerőből, hanem kizárólag német segítséggel látta megvalósíthatónak Erdély visszaszerzését, mely Németország 1939-es aktivizálódása folytán hamarosan elérkezett. Romániával szemben először a magyar kormány 1939. augusztus 23-án részleges

---

⁵ Illésfalvi Péter, Szabó Péter, Számvéber Norbert: *Erdély a hadak útján, 1940-1944*, Budapest, 2006, Püedlo Kiadó, 3. o.

mozgósítást rendelt el, mivel a lengyelországi helyzet miatt a román haderő felvonulását Magyarországgal szembeni fellépésként értelmezte.

Miután Németország a két kisebb ország szövetségét a közöttük fennálló feszültség fenntartása, illetve annak kihasználása által látta biztosítottnak, a magyar-román háború kirobbanását –ígéretet, esetenként segítségnyújtást követő számonkérések, zsarolások révén- a második világháború szinte teljes időszakában megakadályozta. Az erdélyi revízió kérdésében a politikai és katonai elit egyre jobban eltávolodott egymástól. Teleki Pál az eddiginél is óvatosabban igyekezett fenntartani Magyarország semlegességét, a tengelybarát politikában ellene volt minden elkötelezettségnek. A Honvéd Vezérkar már 1939 decemberében azt javasolta, hogy a román csapatok keleti lekötöttsége esetén vegyék birtokba egész Erdélyt.

A Románia elleni katonai fellépést a magyar katonai felső vezetés a román fegyveres erők fokozatos erősödése miatt is sürgette, többek között a magyar tüzérség nem lett volna elég hatékony a Károly erőd megbénítására. **6**

1940. július 27-én összeült a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács, melynek hozzájárulásával a kormány elrendelte a mozgósítást, miután Románia a szovjetek követelésének engedett, számítva a belső válságra. A külügyminiszteri üzenetváltások során bebizonyosodott, hogy Berlin mindenféle Romániával szembeni katonai lépést ellenez.

A Magyar Királyi Honvédség 550.000 fős mozgósított állományának felvonulása és elhelyezkedése a román határ közelében július 10-ig befejeződött. A pattanásig feszült helyzetet az államhatáron uralkodó állapotok is fokozták. A román-magyar határon 1938 végétől lezajlott incidensek száma fokozatosan emelkedett. 1940. szeptember 5-ig 72 rendellenes határesemény történt, melyet a legtöbb esetben fegyverhasználat is követett. Ezen kisebb összetűzések következtében 10, s valószínűsíthetően még további kilenc román és két magyar állampolgár vesztette életét, 9 román és 17 magyar katona vagy polgári személy a másik fél fogságába került. A román sebesültek száma 3, a magyaroké 6 fő volt. A diplomáciai jegyzékváltást eredményező esetek között akadt egészen ártatlan is, amikor csak a határvonal véletlen áthágása történt, de kisebb fegyveres összetűzésekre is sor került, melyek során a szomszédos román granicsár- (határőr-) és magyar határvadász-őrsök legénysége kézfegyvereikkel szabályos tűzharcot vívott. Eközben nemegyszer elfoglalták, felgyújtották, vagy lerombolták egymás szálláshelyeit. A

villongásokért- a korabeli magyar dokumentumok szerint- 22 ízben a Honvédség, 50 alkalommal a román haderő volt a felelős.⁶

A határrendezés érdekében várt magyar-román tárgyalások késedelme augusztusban már komoly feszültséget okozott a határon és a hátszágban egyaránt.

1940. augusztus 16-24 között Turnu Severinben összeült a magyar és a román tárgyaló küldöttség. A Hóry András rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter vezette magyar küldöttség álláspontja egyértelműen Erdély minél nagyobb területének visszaszerzése volt. Ezzel szemben a román tárgyaló küldöttség Valeriu Pop meghatalmazott miniszterrel az élen, az etnikai elven alapuló rendezés mellett kardoskodott, amelyet népcserével és az ezzel járó határ menti területi kiigazításokkal kívánt megoldani. A tárgyalások a határozott nézetkülönbségek miatt megszakadtak és a delegációk haza utaztak.

A román vezérkar a Károly-erődvonalnak nagy jelentőséget tulajdonított, annak ellenére, hogy jelentékeny romboló tűzzel és bombatámadásokkal, illetve súlypontképzéssel több helyen áttörhető vagy megkerülhető és ez által semlegesíthető volt. Az erőrendszer építése francia szakemberek segítségével, francia és angol anyagi támogatással 1937-ben vette kezdetét. A román erőépítkezések 1938 őszéig, a müncheni egyezmény és az első bécsi döntés idejéig tisztán támadó jellegűek voltak, rendeltetésük a Maros és a Szamos völgyében felvonuló román erők belső szárnyának oltalma volt. Védelmi jellegű átépítésükre és mélységben való tagozásukra 1939 tavaszától került sor. 1940 őszén már 320 betonépítmény állt készen.

Az erődelemek zömét a Tiszától a Marosig, az Erdélyi peremhegység nyugati lábainál, általában a trianoni határral párhuzamosan építették. A hozzávetőlegesen 300 km hosszú erődvonal részben készült el: Nagyvárad, Oláhapáti és Ottomány közötti szakaszon, továbbá a Szamos színérváraljai völgyoszorosánál. Ezen állandó részek meghosszabbítását, illetve összeköttetésüket a tábori védelem eszközeivel oldották meg. Egy második védelmi vonal kiépítését is tervezték, amely észak-déli irányban húzódva, Erdélyt kettészelve Máramarosszigettől egészen a Vaskapuig terjedt volna.

A betonerődök francia építési elvek alapján – a védelmi vonal mentén egymás mellé telepítve- csakis oldalazó tűz leadására voltak képesek, a közbeeső terepet tüzfegyverek hézagmentes oldalazásával zárták le. A védelem fontossága szerint az erődöket egy, kettő, sőt három vonalban telepítették. Egymástól való távolságuk általában 50-200 méter között változott, az alkalmazott tüzfegyverek és a terep adottságainak függvényében.

---

⁶ Illésfalvi: i.m., 11. o.

Az erődvonalt több elemből állt. Legelől a hat méter széles és három méter mély, meredek falú, szakaszosan megtört vonalban vezetett harcokosi-árok húzódott, amelyet a Körösök vizével töltöttek fel. Mögötte építették ki a másfél méter magas és 15 méter széles, tíz soros szögesdrótakadályt, amelynek tartószerkezetét vasbetonba ágyazva földbe süllyesztették. Ezen utóbbi áttörése a támadókat pusztán gyalogsági vagy utász eszközökkel komoly feladat elé állította volna. A drótakadály-rendszer mögött az aknamezők, majd a géppuskákkal és gépágyúkkal felszerelt betonerődök vonala következett. Mindezek mögött figyelő és harcvezetési pontokat építettek, majd a tüzérség tüzelőállásait jelölték ki, melyek azonban állandó fedezékkel nem rendelkeztek.

A Honvéd Vezérkar Főnökének „*Irányelvek a Románia elleni hadműveletek megindításához*” címmel kiadott utasítása szerint a csapatoknak augusztus 26-27-ére virradó éjjelén kellett a támadáshoz felfejlődniük, s elfoglalniuk a kijelölt támadási körleteiket, hogy 28-án hajnalban megkezdhesék a támadó hadműveletet a határ teljes hosszában.

Ribbentrop 1940. augusztus 29-én Bécsbe hívta a magyar és a román kormányfőt. Augusztus 30-án mindkét állam elfogadta a döntőbíráskodást, melynek értelmében 43.492 km² –nyi területet csatoltak vissza Magyarországhoz. Az 1941 évi népszámlálás szerint a területen 1.344.000 magyar, 1.069.000 román és 47.000 német nemzetiségű lakos élt. Románia területén hozzávetőlegesen 400.000 magyar maradt.⁷

Azonban nem mindenki örült felhőtlenül a döntésnek, John Fluorny Montgomery angol nagykövet így írt az esemény hallatán: „*Bethlennek igaza volt. Nyilvánvaló volt, hogy Hitlernek nem volt érdeke a probléma végleges megoldása. Az új határt kizárólag etnikai vonalak mentén vonták meg, figyelmen kívül hagyva minden földrajzi és gazdasági megfontolást és mindenekelőtt a közlekedés szempontjait. Azzal, hogy lehetetlen új határt vont meg Németország állandósítani akarta az „oszd meg és uralkodj” politikát mind Magyarország, mind Romániával szemben.*”⁸

Hóman Bálint korabeli feljegyzéseiben a következők olvashatók:

„*A döntőbíráóság elfogadásakor tisztában voltunk vele, hogy a Maros-vonalnál képzelt határt, vagyis a megszállt terület kétharmadát nem kaphatjuk vissza. Számítottunk azonban kb. 50.000 km² területre, beleértve Tordát és a Brassói vasútvonalat is. A döntés e tekintetben csalódást okozott. A sármási beszögellés és a Kolozsvár-Nagyvárad vonaltól délre túl közel megvont határ katonai és gazdasági szempontból egyaránt aggályosnak és természetellenesnek tűnt fel már az első percben előttünk. Valószínű,*

⁷ Gergely Jenő, Izsák Lajos: *A huszadik század története*, Budapest, 2000, Pannonica Kiadó, 103. o.

⁸ John Fluorny Montgomery: *Magyarország a vonakodó csatlós*, Budapest, 1993, Zrínyi Kiadó, 120. o.

hogy ezt a vonalat egyfelől német, erdélyi szász gazdasági érdekek hangoztatásával, másfelől Székelyföld ellenértékeképpen sikerült a románoknak elérniük. (...) A döntésben van egy vigasztaló momentum: ez a határ természetellenessége miatt semmi esetre sem lehet állandó. Ezt a németek is be fogják mihamarabb látni, különösen, ha a nemzetiségi kérdést oly irányban oldjuk meg, hogy Romániában igen kiterjedt jogokat élvező szászoknak és sváboknak kívánatosnak lássék a csatlakozás”.⁹

Augusztus 31-én egy rendelet a Honvédség részleges leszerelését irányozza elő, ami főleg a légierő, fővezérségi vonat, a folyami és műszaki alakulatokat érintette.

A Honvéd Vezérkar Főnöke már július 30-án kiadott egy utasítást a békés megszállás eshetőségére gondolva: „A bevonuló csapatok fellépése és magatartása imponáló, tekintélyt kiváltó és tetszetős legyen. A csapatok a nagyobb helységeken rendezetten vonuljanak át. A csapatok fegyelmét akkor is meg kell tartani, ha a hazafias lelkesedés és ünneplés láza elragadná őket. (...) A felszabadító csapatok tagjai nem hivatottak arra, hogy a 22 éves múlt bűnöseivel szemben a megtorlást gyakorolják. A csapatokat ki kell oktatni, hogy egyéni akcióktól tartózkodjanak. (...) A megszállás alatt fontosabb üzemek, műtárgyak, még le nem szerelt robbantási előkészületek stb. őrzésére visszahagyott román katonákat meg kell óvni a lakosságban 22 év alatt felgyülemlett bosszúvágy esetleges kirobbanásaitól, gyalázkodásától, esetleg bántalmazásától. (...) A magyar és német nemzetiségű lakossággal, a legnagyobb szeretettel és előzékenységgel kell bánni. A román és egyéb nemzetiségűekkel való bánásmód minden esetben kimért, korrekt és a magyar katonához méltó emberiesség jellemezze. Az oláh megnevezést előttek ne használjuk, mert ez sérti őket.”¹⁰

A bevonulás egyes részletkérdéseinek megállapítása és megtárgyalása a kormányaiktól teljhatalommal felruházott magyar és román vegyes katonai bizottságok feladata volt, melyek szeptember 1-én Nagyváradon kezdték meg munkájukat. Meghatározták a területátadás ütemeit, a légvonalban 375 km mély terület megszállását a döntés időpontjától számított 14 nap alatt, vagyis szeptember 13-án estig kellett befejezni. A vegyes bizottság szeptember 2-i megállapodása értelmében a magyar csapatok szeptember 5-én lépnek be Erdély területére. Kolozsvárt a bevonuló csapatok szeptember 11-én érhetik el, az egész visszacsatolt terület megszállásának pedig szeptember 13-án 18 órára be kell fejeződnie.¹¹

---

⁹ Illésfalvi: i.m., 16. o.

¹⁰ Illésfalvi: i.m., 17. o.

¹¹ Dombrády Lóránd, Tóth Sándor: A magyar királyi honvédség 1919-1945, Budapest, 1987, Zrínyi Katonai Kiadó, 175. o.

A magyar csapatok előrenyomulásukat mindennap reggel 7-kor kezdhetik meg, a román utóvédek pedig csak két órával a bevonuló alakulatok megérkezése előtt hagyhatják el az átadandó területet. A súrlódásmentes megszállás biztosítására, a csapatok mozgására vonatkozó kölcsönös tájékoztatásra, esetleges félreértések tisztázására mind magyar, mind a román haderő részéről egy fehér karszalaggal és zászlóval ellátott összekötő tisztet kellett kijelölni a szükséges tolmáccsal együtt. Az átadandó terület átrepülése szeptember 5-13 között tilos volt.

Az 1. hadsereg az I., II., IV. hadtesttel Nagyvárad-Szatmárnémeti elérése után Dés-Marosvásárhely irányba nyomult előre. A 2. hadsereg a V., III., VI. hadtesttel a Nagyvárad-Kolozsvár, Érmihályfalva-Szilágysomlyó útvonalon Dés-Szamosújvár térségébe menetelt. A 3. hadsereg a VII. hadtesttel (Nagy Gyula altábornagy) Técsónél lépi át a határt és Beszterce elérése után Szászrégen-Székelyudvarhely útvonalon előrenyomul a Székelyföldre, a VIII. hadtesttel (Szombathelyi Ferenc altábornagy) pedig megszállja Marosvásárhely térségét. A Kolozsvár-Dés-Naszód vonal elérése után a Székelyföldet a Gyorshadtest (Miklós Béla lovassági tábornok) gyors seregtesteinek kellett megszállniuk.

E menetek ugyan elkerülhetetlen útvonal-keresztezésekkel jártak, azonban a menetcélokot a megállapított időre el kellett érni.

Szeptember 5-én reggel a csapatoknál kihirdették a Kormányzó hadparancsát:

„Honvédek!

A trianoni igazságtalanság egy újabb része jóvátételt nyert. Indulunk, hogy újból birtokba vegyük ezer esztendőss jussunk egy újabb részét. Felszabadulást viszünk huszonkét év óta rabbilincsből élő erdélyi magyar testvéreinknek és szeretetet a határainkon belül élő, hozzánk hű nemzetiségeknek.

Ezt tartsátok szemeitek előtt, amikor elindultok Isten és a haza nevében! Előre a Keleti-Kárpátok gerincéig!

Gödöllő, 1940. évi szeptember 3. napján

Horthy s.k.

Vitéz Bartha s.k.”¹²

---

¹² Honvédségi Közlöny: LXVII. Évfolyam, 22. szám, Budapest, 1940, Pallas Részvénytársaság nyomdája, 307. o.

A nagyobb városokban több ezres tömeg fogadta a bevonuló honvédeket, a román lakosság sem tanúsított semmilyen ellenállást. Azonban szeptember 5-e után a Romániában keletkezett zűrzavar miatt számolni lehetett a Vasgárda önkényes ellenállásával.

Székelyföldet szeptember 9-én érték el az első alakulatok, Szamosújvár irányából Szászrégen és a Maros folyó összeszűkülő völgyének vonalát. A Gyorshadtest szeptember 10-én Bonchida irányából Parajdot, Korondot és Marosvásárhelyt érte el, s birtokba vették a Gyergyói-medencét is Gyergyószentmiklós városával együtt: *„A gyergyószentmiklósi piactér közepén állították fel a díszemlevényt. Ahogy a szárhegyi kanyarban megjelent az első Szűzmáriás zászló, a katonazenekar is rázendített és a torka szakadtából éljenző boldog nép előtt végre bevonultak Gyergyószentmiklóstra is a magyar honvédség csapatai. Csupa daliás, erejének teljében masírozó fiatal. A gyalogság után a tüzéség, a gyergyói falvakban már roskadásig felvirágozva...”*¹³

Ezen alakulatok csupán áthaladtak gyorsított menetben e településeken, rendezvénnyel egybekötött fogadtatásukra csak a későbbi napokban került sor. A szeptember 15-i marosvásárhelyi első ünnepélyes fogadtatásnak elsősorban a IV. hadtest 12. gyalogdandárja lehetett részese. Az ünnepségre Désről gépkocsin érkezett meg az egyetlen erdélyi származású hadseregpáncsnok, Nagy Vilmos gyalogsági tábornok, aki lóra szállva a magyar lakosság ünneplése közepette vonult be a fellobogózott város főterére a Szécsenyi térre.¹⁴ A város a következő napon Horthy Miklóst fogadta. A Kormányzó előtt elvonuló díszmenetben a 12. gyalogdandár, a 2. huszárezred és a IV. gépvontatású közepes tarackos tüzérsztály alakulatai vettek részt.

Szeptember 11-én a Gyorshadtest alakulatai megszállják Marosvásárhelyt, Székelyudvarhelyt, Székelykeresztúrt és Csíkszeredát. Szeptember 12-én a Gyorshadtest lovas- és gépkocsizó dandárjai elérték a Barót-Nagybacon-Csíkszentgyörgy-Torja vonalat, majd szeptember 13-án Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy és Zágon birtokbavételével befejezték a Székelyföld megszállását. Ezzel egy időben a bevonuló seregtestek balszárnyán menetelő VII. hadtest Szászrégenig jutott el. A demarkációs vonalhoz legelőször megérkező csapatok harcszerű biztosítással határszolgálatot láttak el. A VII. hadtest Székelyudvarhely környékén berendezkedett hosszabb határbiztosításra.

Szeptember 13-án –a hátsó lépcsőkben haladó seregtestek csapatmozgásai kivételével- a megszálló hadműveletek véget értek. Másnap reggel 8 órától életbe lépett a

¹³ Blénessy Jenő: *A Mikó-vártól Darnicáig*, Csíkszereda, 2006, Alutus Rt., 42. o.

¹⁴ Nagybacsoni Nagy Vilmos: *Végzetes esztendő 1938-1945*, Budapest, 1986, Gondolat Kiadó, 58. o.

katonai közigazgatás. Néhány hét múlva megkezdődött a csapatok fokozatos kivonása december 1-ig.

Az erdélyi helyőrségek megalakításáig csupán a VI. és a VII. hadtest alakulatait, valamint a Gyorshadtest 1. és 2. gépkocsizó dandárját tartották vissza. Az 1. hadsereg parancsnokságot véglegesen Kolozsvárra helyezték, ahol hozzá fogott az erdélyi alakulatok szervezéséhez.

A megszállás nehézségeit a rossz úthálózat (ráadásul észak-dél irányba kevés vezetett) és a gyér vasúthálózat akadályozta. A nehéz terep és a gyakori esőzések közepette végrehajtott menetek igencsak megviselték a csapatokat, de kiváltképp a lóállományt. A naponta megszállandó területek mélysége 20-25 km volt, azonban az elhelyezések szétszórtságából adódó menetvonalakat és az utak gyakori kanyarjait is hozzá számítva a menettávolságokhoz, a menetelés naponta elérhette a 40-45 km-t is. A virágésős köszöntők mellett voltak kevésbé dicsőséges pillanatai is a bevonulásnak. Egy honvéd így emlékszik vissza a hosszú menetelésekre: *„Nyílegyenes úton haladunk előre, fáradt a század, az emberek elmaradnak, összeesnek, ha van hely a kocsikon, felkerülnek rá, ha nincs, a jó Isten tudja mi lesz velük. Szétzüllenek az emberek, már nem lehet összetartani őket, lingnek-lógnak összevissza. Nincs megállás, nincs irgalom. A konyhakondérban rotyog az ennivaló, de nincs idő ebédre”*.¹⁵

A gyér és kis teljesítményű vasútvonalak miatt az utánszállítás java része a közúti utánszállító eszközökre hárult. Az ország csekély tehergépkocsi-állománya folytán a honvédalakulatoknak az utánszállításra leginkább a fogatolt járműveket kellett felhasználni. A vasúti összeköttetés nélkül maradt Székelyföld ellátása külön gondot okozott a IV. hadtest kb. 60.000 katonája és 27.500 ló anyagi ellátása mellett.

A második világháború során nem egy esetben bekövetkezett, hogy a hadijogot sértő orvtámadásokat követő megtorlások olykor megmagyarázhatatlan módon pánikszerű, hisztérikus atrocitásokba torkollottak. Ezen elítélendő fegyveres cselekmények nyomait sajnálatos módon 1940 szeptemberében Erdélyben is fel lehetett fedezni. Ezek az erőszakos tettek, amelyeket az átadandó területeket kiürítő román, s a bevonuló magyar csapatok, továbbá román irreguláris kötelékek és polgári személyek követtek el, részletesen a mai napig sem tisztázottak, s emiatt negatív hatással vannak a két nemzet objektív múltjának feltárására.

Székelyföld tömb magyar lakossága esetében azonban nem történt számottevő incidens, kivéve kisebb egyéni kilengéseket, legtöbbször a Honvédség megakadályozta

---

¹⁵ Szabó K. Sándor: *Bevonulás Erdélybe, 1940*, Budapest, 1991, B&K Kiadó, 111. o.

meg, hogy a lakosság elégtételt vegyen a helybeli román bírón, jegyzőn, tanítón vagy csendőrön. 1940. szeptember 13-án az erdővidéki Bölön községbe bevonult magyar honvédalakulat parancsnoka a magyar előjáróság tudtára adta, hogy az este és az éjszaka folyamán még mindenki rendezheti ügyes-bajos dolgait román haragosával, a Honvédség nem fog közbe lépni, de a katonai közigazgatás életbelépése után minden ügyben nyomozni fognak. Szerencsére az említett faluban komolyabb összetűzések nem történtek, mindössze néhány közismerten magyarelles román előjárót megpofoztak és a községháza pincéjébe zárták.

Fáradtságos munkát igényelt az új terület honvédelmi szempontok szerinti beillesztése Magyarország vérkeringésébe. Meg kellett szervezni a határvédelmet, a katonai közigazgatást, ki kellett alakítani az új békehelyőrségeket.

Első lépésként az ideiglenes határvédelem megszilárdítására fektettek hangsúlyt.

A második bécsi döntés nyomán átszerkesztett térkép szerinti új magyar-román határ Kötegyánnál hegyesszögben ágazott ki a trianoni határból. A Nagyszalonta-Nagyvárad vonal után Kolozsvárig keletre fordult a vasútvonal mentén. Itt újra észak-kelet felé fordult, s a Magyarszovát-Vajdakamarás-Magyarpete vonalon érte el Vasasszentgotthárdot. Itt ismét keleti irányban haladt tovább, de csak mintegy 20 km-n át: Melegföldvártól, Budatelkétől délre húzódva jutott el Mezőkecsed térségébe, ahonnan mintegy 90 fokos törést követően Mezőörményesen és Mezőszentmártonon át Mezőrűcsig csaknem dél fele haladt. Az így képződött beszögellést a népnyelv tréfásan „Göring-könyöknek”, „Göring-zsáknak”, vagy „Ribbentrop-sapkának” nevezte. A stratégiai fontosságú nagysármási földgázmezők Romániánál maradtak. A határvonal ezt követően Mezőrűcstől a Nyárádtó-Balavásár-Székelykeresztúr vonalon Székelyzsomborig délkeleti irányban futott, majd ezen utóbbi településtől nem messze ismét majdnem délnek fordult, s Bölönig az Olt folyó mentén húzódott. Bölöntől a Baróti-hegység déli dombjai közt Előpataknak tartott, mely községnél kelet felé kanyarodva, s az Illyefalva-Kökös-Bikfalva-Nagypatak-Zágon tengely mentén továbbhaladva Komandótól keletre, a Lakóca 1777 méteres csúcsának térségében érte el a régi ezeréves határt. Utolsó szakasza a Kupán-patak völgyében északra, Sósmezőtől pedig lassan észak-nyugat felé vezetve több száz km után az 1655 km-s Asztag-havasnál jutott el a kárpátaljai Fekete-havasok területére.

Egy-egy ország katonaföldrajzi leírása igen fontos az adott ország szempontjából. A katonai tevékenység függetlenül attól, hogy támadó, vagy védő jellegű, terepen folyik.

Így a számba vehető hadszínterek alapos ismerete, elemzése mindig is elengedhetetlen tényezője volt és lesz az országok katonapolitikájának.

Székelyföld a Kárpát-medence, mint geopolitikai egység szerves része, aminek súlypontja a magyar alföld. Ezen belül önmagában is természetes egységnek vehetjük Erdély területét, aminek a belső medencéjét hegyvidékek koszorúzzák. Székelyföld az Erdélyi-medencén kívül a Kárpátok külső vonulatából és a közte húzódó medencékből áll.¹⁶

Kiemelhető, hogy a hegyláncok közé ékelve, nehezen leküzdhető akadályt jelent katonaföldrajzi szempontból. A támadás nagyobb erővel csak a folyó völgyekben és a medencékben juthat előre. A Keleti-Kárpátokban kevés a jól járható hágó, ezért vonala viszonylag könnyen lezárható. A Kárpátok belső vonulatán a Maros és az Olt felső folyása mentén lehet előrenyomulni. Amennyiben a támadás dél felől érkezik, a támadók először a Déli-Kárpátokkal, majd a Mezőség szegélyhegységeivel találják magukat szembe. A védelem a mezőségi szegélyhegységek mentén kedvezőbb, de főleg keletnyugati vagy fordított irányból érkező támadás esetén. A Keleti-Kárpátokban 80-100 km mély az a terepszakasz, ahol igazán hatékony harctevékenységhez hegyi felszerelésű és ilyen szervezésű csapatok az igazán célszerűek.

Erdély katonai megszerzésének irányításával a Honvéd Vezérkar Főnöke Nagy Vilmos gyalogsági tábornok vezénylete alatt álló 1. hadsereg-parancsnokságot bízta meg. A bevonulás napjaiban többszöri helyváltoztatás után november 1-től Kolozsváron nyert elhelyezést a parancsnokság. Székelyföld különösen örült, hogy az erdélyi honvéderőket egy székely származású tábornok irányítja. Az ideiglenes határvédelmi intézkedések azt a célt szolgálták, hogy az állandó jelleggel elhelyezendő katonai szervezetek, s csapattestek nyugodt felvonulása és beérkezése a legteljesebb mértékben biztosított legyen. Végrehajtásuk a VI. és VII. hadtestparancsnokságokra hárult. A részletekről Nagy Vilmos tábornok 1940. október 6-án és 29-én rendelkezett. Védőleges (passzív) határvédelmet határozott meg, szemben az aktív határvédelemmel, amely megengedi, hogy a harcászati célok érdekében a saját csapatok idegen területre is behatolhassanak.

Székelyföld védelméről a Marosvásárhelyen székelő VII. hadtestparancsnokság gondoskodott, a beregszászi 7., a komáromi 2. és a sátoraljaújhelyi 3. határvadászdandárokkal, a hadsereg-parancsnokságnak pedig közvetlenül a salgótarjáni 1. határvadászdandár rendelődött alá. A két hadtest határvédelmi feladataik végrehajtásához –amennyiben a határvadász-erők nem lennének elégségesek-

---

¹⁶ Szabó József János: Az Árpád-vonal. A Magyar Királyi Honvédség védelmi rendszere a Keleti-Kárpátokban 1940-1944, Budapest, 2002, Timp Kiadó, 35. o.

szervezetszerű seregtesteiket is igénybe vehették. A VII. hadtest a miskolci 19., egri 20., és a losonci 21. gyalogdandárokat alkalmazhatta. A VII. és a VI. hadtest közötti sávhatár a Széplés (Țibleș) 1543-as magassági pont – Bethlen kelet – Fűzkút vonalon két részre osztotta a visszatért területet.

A VII. hadtest seregtesteinek Felsőrákos és Kőkös-Kökösbácstelek térségében elsősorban az Olt-mentére, illetve természetesen a keleti határvonalra kellett ügyelniük. A 2. gépkocsizó dandár a Mezőség területén hadseregtartalék maradt, s úgy kellett csoportosulnia, hogy adott helyzetben azonnal előnyomulhasson, s elfoglalhassa a románok kezén maradt Magyarfráta és Mezőméhes területét.

Az 1. hadsereg-parancsnokság irányította visszamaradt seregtestek feladatait hamarosan az újonnan megalakuló erdélyi honvédcsapatok vették át. Felállításukkal összhangban az utolsóként visszatartott alföldi illetve észak-magyarországi helyőrségű seregtestek is haza tértek. Székelyföldön továbbra is maradt a VII. hadtest 20. gyalogdandárja Udvarhelyszéken és a Csíki medencében, a 21. gyalogdandár Teke, Marosvásárhely, Erdőszentgyörgy, Parajd, Gyergyói-medence, Maroshévíz területén. A 2. gépkocsizó dandár pedig továbbra is a Mezőségen állomásozott. Az új demarkációs vonalat közvetlenül a gyalogdandárok mellett jelen lévő határvadász-zászlóaljok védték, melyeknek 1940. szeptember 13 és november 20 között a következők voltak az állomáshelyeik Székelyföldön:

- 34. határvadász-zászlóalj parancsnokság: Vasasszentgotthárd
- 3. határvadász-zászlóalj parancsnokság: Teke
- 23. határvadász-zászlóalj parancsnokság: Marosvásárhely
- 8. határvadász-zászlóalj parancsnokság: Gyulakuta
- 15. határvadász-zászlóalj parancsnokság: Székelyudvarhely
- 24. határvadász-zászlóalj parancsnokság: Sepsiszentgyörgy
- 4. határvadász-zászlóalj parancsnokság: Bereck (Ojotozi-szoros és hágó)
- 1. határvadász-zászlóalj parancsnokság: Gyimesbükk (Gyimesi-szoros, Úz-völgy)
- 14. határvadász-zászlóalj parancsnokság: Almásmező (Békás-szoros)
- 29. határvadász-zászlóalj parancsnokság: Gyergyótölgyes (Tölgyesi-szoros)

E felsorolt parancsnokságok zászlóaljaikkal a lehető legrövidebb időn belül megszervezték az ideiglenes védőkörleteiket a határvonal adott mértékig történő megszállásával.¹⁷

---

¹⁷ Illésfalvi: i.m., 35. o.

A visszacsatolt terület úthálózatának és műtárgyainak elhanyagolt állapota igen komoly követelményt támasztott a műszaki és árkász alakulatokkal szemben. A hosszú menetek alatt, rövid étkezési szünetek beiktatásával, késedelem nélkül kijavították a járhatatlan útrészeket, hidakat és átereszeket. A műszaki alakulatoknak kellett az új határszakaszon a határvadász-alakulatok elhelyezését, berendezkedését, szolgáló munkálatokat elvégezni.

Esetleges román betörésekre számítva feladataik közé számított műszaki záruk telepítése, hidak, alagutak, egyéb műtárgyak robbantásra történő előkészítése, illetve úttorlaszok, útszűkítők építése is. Erődítményeik által az országhatáron átvezető utakat megfelelően le lehetett zárni. Közreműködtek a határvédelmi híradóhálózat kiépítésénél, amelynek lényege az volt, hogy a határvadász-őrsök, portyázó századok a postai és MÁV-vonalakat lehetőleg mellőzve, közvetlenül jelenthessenek feletteseiknek.

A laktanyaépítés okozott a keleti határsávban nagy gondot, míg a városokban találtak az alakulatok beszállásolására helyet, addig a hegyekben 1940. december 1-ig 60 laktanyát építettek, többnyire nehezen megközelíthető helyeken.

Az 1. hadsereg kötelékében álló osztályok és alosztályok az alábbi elhelyezésben tevékenykedtek Székelyföld területén:

- 104. utászsorozat: Mezőszentmihálytelke
- 4. gépkocsizó utászsorozat: Marosvásárhely
- VI/2. utászsorozat: Székelyudvarhely
- 2. gépkocsizó utászsorozat: Kovászna
- 3. gépkocsizó utászsorozat: Ojtoz
- VII/1. utászsorozat: Csikmenaság
- 105. utászsorozat: Gyimesbükk
- 154. kerékpáros-utászsorozat: Gyergyóbékás
- 151. kerékpáros-utászsorozat: Gyergyótölgyes¹⁸

A Fővezérség október 14-i rendelete alapján, ha szükséges volt a határvadász-zászlóaljok is kellett segítsék a munkát.

A megszállás végrehajtása után a műszaki alakulatok az erdélyi főútvonalak erősebb gépkocsiforgalomra való előkészítését kapták feladatul. A MÁV vasúti hálózatát körforgalmat is biztosító műutakkal kellett összekötniük a székely körvasúttal. A Maros- és a Szamos-völgy közötti két vasút-összeköttetésnek Marosvölgyi végpontjai – Székelykocsárd és Marosludas- nem kerültek vissza, így a székely körvasútnak és a

---

¹⁸ Illésfalvi: i.m., 36. o.

Maros-völgyi fővonal egyes kiágazó mellékvonalainak nem volt kapcsolatuk a hazai hálózattal. Székelyfölddel ideiglenes összeköttetés volt a Marosvásárhely-Kolozsnagyida keskeny nyomtávú vasút, mely nem bírt nagyobb arányú szállítást.¹⁹ Végül több vita után egy új vasút megépítését tervezték Szeretfalva és Déda között, mely három évi munka után elkészülvén bekapcsolta a Székelyföldet a magyar vasúthálózatba.

Az erdélyi újonnan felállított és a véglegesen ide helyezett alakulatokat közös parancsnokság alá rendezték sorrendben a IX. hadtest hadrendi számmal. A parancsnokság kerete november közepén költözött Kolozsvárra, ahol 20-án kezdte meg működését Stirling László altábornagy vezetésével. Az új hadtest kiegészítési területén a 25., 26., 27. gyalogdandárt állították fel, melyek közül a 27.-es került Székelyföldre, Marosvásárhelyre. Mivel azonban a Honvédségnek nem volt elegendő anyagi lehetősége ezek felállításához, a legkézenfekvőbb kényszerszülte megoldást választották, nevezetesen a meglévő 34 határvadász-zászlóaljból 18 csapattestet oly módon szüntettek meg, hogy azok az átszervezés folytán az új erdélyi alakulatok gyalogságát és tüzérségét alkották.

A gyalogezredek és a tábori tüzérosztályok előjáró dandárparancsnokságuk hadrendi számát kapták. Végleges jelleggel nyolc határvadász-zászlóaljat helyeztek az erdélyi országgrészbe, három portyázó osztályt pedig újonnan állítottak fel.

Székelyföld bejáratánál, a „*Göring-könyöknél*” a Debrecenből Besztercére áttelepült 22. határvadász-zászlóalj Tekén elhelyezett portyázó századának kellett helyt állnia. A Mezőség keleti peremén s a Nyárad vidékén át Székelyvéckéig a Mátészalkáról Marosvásárhelyre költözött 23. határvadász-zászlóalj állt őrt. Az Erdővidéken, Előpatak, Illyefalva, majd Kőkösön át Bikfalváig az 59. határvadász portyázó osztály két századának őrsei sorakoztak. Osztályparancsnokságuk kezdetben Sepsibükszádra települt.

A 24. határvadász zászlóalj portyázó százada a Nagypatak-Kommandó-Sósmező-Lóbérc-havas vonalon helyezkedett el. Az eddig Huszton állomásozott alakulat parancsnokságát, 3. puskásszázadát, géppuskás-századát, ütegét és közvetlen csapattesteit Kézdivásárhelyre, 1. századát Bereckre, 2. századát pedig Sósmezőre helyezték át. Határkörzetétől északnyugatra a 32. határvadász-zászlóalj védőkörlete húzódott, felügyelve az Úz-, a Csobános völgyét, valamint a Gyimeseket. Az eredetileg szeghalmi alakulat parancsnoksága a közvetlenekkel, az üteggel, a géppuskás- és a 3. puskásszázaddal Csíkszeredára, a Mikóvárba, majd új laktanyája elkészülte után

---

¹⁹ Janovecz Lajos: *Erdély és a visszatért részek vasúthálózata. Magyar Katonai Szemle*, X. évfolyam, 1940, IV. évnegyed, 760. o.

Gyimesfelsőlokra települt. A zászlóalj 1. századát az Úz-völgyébe, a 2. századát pedig Gyimesbükkre helyezték ki.

A Gyergyói-havasokban a Berettyóújfaluról érkező 21. határvadász-zászlóalj helyezkedett el, lezárva a Békási- és Tölgyesi-szorosokat. Az egyenletes elhelyezkedés érdekében az 1. századnak Almásmezőre, a 2. századnak pedig Bélborba kellett települnie. A Kelemen- és a Radnai-havasokba a 33. határvadász-zászlóalj telepítette őrszeit, ami már kívül esett Székelyföld védelmi körletén.

A különösen nehéz, hegyi terepen szolgálatot teljesítő határvadász-zászlóaljakat hegyi felszerelésűvé kellett átszervezni: megszüntették addig létező kerékpáros-századaikat, fogatolt hegyiágyús ütegeiket pedig málházottá alakították át. Hangsúlyt helyeztek a személyi állomány kiképzésénél az átlagosnál magasabb fizikai állóképesség elérésére, a lehetőségek szerinti minél több hegyi tapasztalat megszerzésére, s nem utolsósorban a sí oktatásra. A 21., 32., 33. határvadász-zászlóaljak ennek megfelelően hegyi felszerelést kaptak. Ugyanezen átszervezés a 2. és a 24. határvadász-zászlóalj esetében már előző helyőrségeikben megtörtént.

A Sátorlajújhelyről Gyergyószentmiklóstra települt 3. határvadász-dandár parancsnokság a hegyi felszerelésű határvadász-zászlóaljak egységes irányítójaként a 9. hadrendi számot kapta. E parancsnokságot, illetve ennek dandár-közvetlen híradó-századát is hegyi felszerelésűvé alakították át. Az alárendeltségébe utalt 4 zászlóaljjal már könnyebbé vált a székelyföldi „*szak*” keleti határainak védelme. A dandár első parancsnoka Lánghy Emil gyalogsági tábornok volt.

A 22., a 23., és a 34. nem hegyi felszerelésű határvadász-zászlóalj irányítására Marosvásárhely székhellyel megszervezték a 69. határvadász-ezred parancsnokságot.

Az ország a több mint 600 km-es határszakaszának biztosítása és a védelme – békeállapot idején- ilyen módon megoldottá vált. Székelyföldön a keleti határral szemben a nyugati határ sokkal sebezhetőbb volt, ezért akár csak Erdély többi részén Székelyföld nyugati részén is további erősítéseket telepítettek a határvonal őrzésére, Sepsiszentgyörgyön védelmi feladatokkal bízták meg a 27/1. gyalogzászlóaljat.

Székelyföld népének hivatása mivel már régtől fogva az ország határainak védelme volt, a harcos székely katonai öntudat ébrentartására a magyar hadvezetés elrendelte, hogy a Székelyföldön levő állandó békehelyőrségű, illetve onnan kiegészítendő alakulatok a „*székely*” megnevezést a nevükbe hivatalosan is vegyék fel: pl. „magyar királyi 21. székely honvéd határvadász zászlóalj”.²⁰

---

²⁰ Illésfalvi: i.m., 39. o.

Az új parancsnokságok és csapattek megalakulásával az utolsóként visszamaradt bevonuláskor érkezett alakulatok is elhagyták Erdélyt. A végleges berendezkedésig, illetve a polgári közigazgatás életbelépéséig Észak-Erdélyben katonai közigazgatást vezettek be. Egyik legfontosabb tennivalója az új adminisztrációnak a Székelyföld téli ellátásának megszervezése, amit részben sikeresen meg is valósítottak országos járművek segítségével. 1940. december 1-én lépett életbe a polgári közigazgatás, ami a szemtanúk szerint már nem volt olyan sikeres.

A katonai képzés erősítése érdekében 1941. augusztus 1-től, már az 1941/42 évi hadsereg-szervezési rendelet életbelépése előtt, megkezdte működését Marosvásárhelyen a „Csaba királyfi Gyorsfegyvernemi Hadapródiskola”. 1941 nyarán alakult meg, s az év szeptemberében I. és II. évfolyammal, évfolyamonként négy osztályban kb100-100 növendékkel indult meg a tanítás.

A növendékek egy része katonai reál- illetve főreáliskolákkal, többségük pedig civil középiskolák IV. és V. osztályaiból lépett át. Az iskola gyorsfegyvernemi jellegének megfelelően tagozódtak az osztályok az évfolyamonkénti 4-ből egy gépkocsizó gyalogos, kettő páncélos és egy huszár osztályra, átlagosan 25-ös osztálylétszámmal. Az egyes osztályok vezetői, az un. osztálytisztok megfelelő fegyvernembeli, Ludovika Akadémiát végzett csapattisztek voltak, akik katonai tantárgyakat tanítottak és közvetlenül irányították a növendékek gyakorlati katonai képzését. A növendékek lényegében az akkori középiskolák (gimnáziumok, reálgimnáziumok, reáliskolák) tantervének megfelelően tanulták a „közismereti” tantárgyakat. Talán az un. reáliskolák tantervéhez állt legközelebb a hadapródiskola: magasabb óraszámokban tanultak matematikát, fizikát, ábrázoló geometriát, s a német mellett vagy francia, vagy olasz nyelvet. A történelmet és földrajzot már I. osztálytól kezdve hadtörténelmi és katonai- földrajzi összefüggésekben tanulták. Bár az intézet háborús körülmények közt nyílt meg, az oktatás tárgyi feltételeit az akkori körülmények között pazarlásnak tűnő módon biztosították. A hadapródiskola Dunántúlra telepítését 1944. szeptember első napjaiban rendelték el. Azonnal megkezdődtek az előkészületek és szeptember közepéig több vasúti szerelvényen az iskola egész felszerelését elszállították.²¹

Kiépítette szervezetét a Magyar Királyi Csendőrség is. A csendőrség hivatalosan a belügyminisztérium alá tartozott, azonban mivel a csendőr személyében katonának számított, rá a katonai jogviszony szabálya vonatkozott, így a csendőrséget a Honvédelmi

---

²¹ Mihály János: *Feljegyzések a volt marosvásárhelyi Csaba Királyfi Honvéd Gyorsfegyvernemi Hadapródiskoláról*. HL. Tanulmányok. 2865. (Növ. Napló sz.: 30/980.)

Minisztérium felügyelte. A Csendőrség a meglévő nyolc kerületi parancsnokság mellé felállította 1940-ban a kolozsvári IX. és a marosvásárhelyi X. kerületet. Ezek 1944 januárjára 10 osztályparancsnokság, összesen 203 csendőrőrmunkáját irányították.

Az első erdélyi újoncok 1940. december 2-án vonultak be tényleges katonai szolgálatra, többnyire lakóhelyükhöz közeli alakulathoz. Viszonylag hamar történt a besorozás, melyet nemsokára követett is a kiképzés: *„A sorozóbizottság kizárólag katonatisztekkel állt. Maga a folyamat nagyon egyszerűen ment, akit beszólítottak az előbb levetkőzött meztelenre és egy altiszt megmérte a magasságát és mellbőségét. Egy orvos megkérdezte a leendő honvédet van-e valami panaszja, majd ha nem választ kapott megforgatta a fiatalot, majd kijelentette az ott lévő tiszti bizottság előtt, hogy alkalmas. Megkérdezték, hogy hol akar az illető szolgálni, majd kapott egy sorozócédulát.”*²²

Kéthónapos alapkiképzést kaptak, amely gyalogsági és alaki kiképzésből állt. Az ezt követő honvédeskü letétele a kései bevonulás miatt 1941 februárjára tevődött át (normális esetben, a bevonulás októberben történt Miklós-napon). Ezután kezdődött meg a szakkiképzés, valamint a rajparancsnokul kiszemeltek és a karpaszományos honvédek számára a június 30-ig tartó tisztesiskola, illetve a tartalékos tiszti tanfolyam I. évfolyama is ekkor vette kezdetét. Ez utóbbi elvégzése után a megfelelő eredményt elérték karpaszományos szakaszvezetői vagy hadapród őrmesteri rangfokozatba léptek elő, s némi csapatszolgálat után az év november 1-étől a következő év március 1-ig elvégezték a tartalékos tiszti tanfolyam II. évfolyamát is. Fegyver-, illetve csapatnemenként mindezt összpontosították: gyalogosoknak általában ezred- vagy dandárszinten, huszároknak, táborig és légvédelmi tüzéreknek, utászoknak, híradóknak vonatsapatbelieknek, egészségügyieknek, gazdaságiaknak, szakszolgálatosoknak központilag folyt a képzés. Amennyiben a vizsgákat legalább „megfelelt” eredménnyel tették le, úgy tartalékos zászlóssá nevezték ki őket. Ily módon az 1943/44-es kiképzési időszakra a helyben állomásozó alakulatok tartalékos tiszti karában már megnőtt az erdélyi és székely származásúak aránya.

A minél hamarabbi székelyföldi tisztikar kialakítása fontos volt mivel addig a minden esetben anyaországi tisztek és székely legénység között gyakorta feszült viszony alakult ki. A hadsereg és a tisztikar kasztszerű felépítése, a tisztek a meglehetősen kincstári modorokkal nehezen elviselhetővé tették a kiképzést, a kevesebb szigort váró székelyeknek, de főleg azok számára, akik már szolgáltak a román hadseregben. A kemény kiképzés néha balesettel is járt, mint 1941. szeptember 21-én Ditrócsengelléren a

---

²² Ivás István: *Az utolsó székely határőrök*, Budapest, 2004, Timp-Militaria Kiadó, 61. o.

21. határ vadász-zászlóalj harcserű éleslövészete alkalmával halálos baleset történt, aknarobbanás következtében három honvéd a rögtöni orvosi beavatkozás ellenére életét veszítette. Az aknalövés túl korán ért földet a gyalogság előre nyomulása során és a honvédek közé csapódott.²³

Az újoncnak számító, 1921-ben születettek behívása mellett ugyanis 1941. március 1-én megkezdődött azon idősebb, 1906-1920 közötti évfolyamok behívása is, melyek tagjai életkoruknál fogva a román fegyveres erőknek a tagjai is voltak. A román hadseregben szolgált, rendfokozatot értek el 1940 októberétől igazolási eljárásnak vetették alá. Fő szempont 1918 óta magyarsággal szembeni viselkedés volt. A két haderő különbözősége miatt szükség volt átképző tanfolyamokra. Ezek általában három hónapig, rendszerint két turnusban, minden év március 1-től október 1-ig tartottak, amely után a tisztjelöltek esetében a karpaszományosokból tartalékos zászlósok válhattak. A román nemzetiségű állományt először kisebb létszámban vonultatták be. Azonban nem kerülhettek az úgynevezett védett alakulatokhoz, amelyek Székelyföldön az erődszázadokat, határ vadász portyázó osztályokat illetve a határ vadász-zászlóaljak határszolgálatos részeit jelentették. Inkább az V., VI., VII. hadtestekhez osztották be és számuk adott alegységen belül nem haladhatta meg a 10%-ot.²⁴

1941 és 1944 között a különböző csapatoktól megszökött honvédek 70 százaléka román nemzetiségű volt. 1942-43-tól többnyire a nemzetiségi katonai munkásszázadokhoz hívták be emiatt. Gyakori volt a kémkedés a román hadsereg számára, mely habíroság elé állítással járt. A Honvédség külön görög-katolikus és ortodox lelkipásztori gondozást biztosított a román nemzetiségűeknek. Az erdélyi szászok esetében felhőtlenebb volt a viszony, azonban gyakran a nagynémet propaganda áldozatául eső szászokkal nehéz volt elfogadtatni a magyar állameszmét. Kétezen jelentkeztek az SS-be, vagy akár a Wehrmachthoz.

A határ közvetlen védelmét a határ vadász-őrsök látták el. Az erdélyi határszakaszon 1943 végén 75 határ vadász őrs működött, melyek alárendeltségében 45 kisőrs működött. A „kisőrs” elnevezés gyűjtőfogalom. Általában háromféle kisőrsöt különböztettek meg:

- 1./ raj, vagy annál nagyobb erejű (önálló tábori őrs);
- 2./ 1 tisztes parancsnoksága alatt 6 fő erejű (kisőrs);
- 3./ 1 parancsnok és 3 főt kitevő, úgynevezett figyelőőrsöt.

---

²³ HL. VKF. 1941. eln. 1. oszt. 6651

²⁴ Illésfalvi: i.m., 41. o.

A kisőrs ereje függött a lezárandó terepszakasz fontosságától és a kiállítandó kisőrsök számától. 4 kisőrs felállítási helyét úgy választották meg, hogy az fontos közlekedési vonal, vagy egyéb átjárónál, jó kilátóponton feküdjön, ahonnan a szomszéd állam területére lehetőleg mélyen be lehessen látni. A kisőrsök határmenti őrkunyhókban voltak elhelyezve. Váltási idejük általában egy hét, a figyelőőrsöké rövidebb, 1-3 nap.

Feladatuk: békében - és háborús viszonyok esetén is mindaddig, amíg felállítási helyükön tudtak maradni - a részükre kiutalt határszakasz megfigyelése és a jogtalan határátlépés megakadályozása volt. Feladatukat részint állófigyelés által, részint pedig a felállítási helyüktől jobbra és balra kiküldött rövidlélegzetű portyázásokkal oldották meg. Ezek a portyázások egyik kisőrstől a másikig vezettek. Ezáltal a határ - naponta sokszor, ellentétes irányból és rendszertelenül indított járőrök erős megfigyelése alatt volt. Összeköttetését az anyaőrrel távbeszélő biztosította.

Háborúban - amikor az ellenség nyomasztó erejű támadása folytán az elfogatás veszélye nélkül felállítási helyén tovább már nem maradhatott - visszavonult a békében begyakorolt irányban és bekapcsolódott az anyaőrs tervszerű halogató harcába. Egyébként szolgálatát - békében és háborúban - részleteiben a tábori őrs és az útellenőrző járőr részére előírtak figyelembevételével látta el.²⁵

A határvédelemmel elégedetlen hadvezetés különböző módon próbálta szigorítani az igencsak szétágazó és stratégiaileg nehéz helyzetben lévő határokat. 1942. december 3-án a határőrizet fokozása érdekében értekezletet tartottak. A határincidensek és a jogtalan határátlépők száma elszaporodott, agasztó méreteket öltött a csempészség. A létszám felemeléssel nem lehetett a kérdést megoldani, mivel a határ teljes lezárása gyakorlatilag lehetetlen volt, minimálisan ötszörösére kellett volna emelni a határőrző erők létszámát. Elhatározták a határvadászok fegyverhasználatának szigorítását a háborús viszonyok miatt. A határvonalat csakis igazolvánnyal lehetett megközelíteni 2 km-n belül. Az elmenekült magyar katonaszökevények vagyonát el kellett kobozni, súlyosbították jogtalan határátlépés büntetését.²⁶

1940-1944 között nemegyszer történt halálos kimenetelű határincidens, amelyben többnyire mindkét fél egyaránt hibás volt. A két fél közötti általános rossz viszony gyakran vezetett fegyveres összetűzésekhez, a kölcsönös provokációk, behatolások

---

²⁵ Katona Sándor: *Portyázás vagy kisőrs rendszer*, Magyar Katonai Szemle, XI. évfolyam, 1941, IV. évfolyam, 69-74. o.

²⁶ HL. VKF. 1942 eln. 1. oszt. 5936

egymás területére 1942-re egyre szaporodtak, amikor már nyílt háború kitörése is fenyegetett. A fogolyejtés a ritkább esetek közé tartozott.

A baróti határvadász portyázó század jelenti, hogy 1940. december 24-én 15 óra tájban a miklósvári határőrs területén lévő köpeczi iparvasútnál álló határvadász járőrre a szemben lévő román járőr tüzelni kezdett. A román járőrt a közeli laktanyában elhelyezett román katonák is támogatták. A határvadászok a tüzet viszonzták. A lövöldözés kb. 5 percig tartott, utána a románok visszahúzódtak, és a tüzelést beszüntették, sebesülés nem történt.²⁷

Általában igyekeztek a jelentésben a másik félt okolni, ami diplomáciai bonyodalmakhoz is vezetett. A sok szökés is gyakori idegenterületre hatolás oka volt. 1942. április 6-án román nemzetiségű magyar területen élő behívottak a 21. határvadász-zászlóalj területéről át akartak szökni román területre Gyergyóbékásban, ezt észlelve a határt őrző tizedes miután felszólította a szökni készülőket, hogy álljanak meg, tüzet nyitott rájuk majd miután azok át hatoltak román területre egy kézigránátot is utánuk dobott, ő maga is román területre hatolva. Román magyar vegyes bizottság sikeresen rendezte az ügyet.²⁸

Ez az eset azon ritka esetek közé, amikor sikerült a két félnek közös tárgyalás során lezárni az ügyet.

Volt olyan eset, amikor a lakosság is bele keveredett a két fél közötti ellenségeskedésbe. A vizsgálatról jegyzőkönyv készült: *„A vizsgálat megállapította, hogy a román határőrök a jelzett időben, 19-20 óra között, 1940 szeptember 21-én, Ágostonfalvától délre eső dombokról 2 géppuskával kb. 30 percig tüzeltek Köpecz községre. A becsapódások nyoma Köpecz községben az Olt folyó felé vezető 3 ucca házainak falán megállapítható volt. Szeptember 22-én 3 óra tájban a románok géppuskával újra tüzeltek a községre kb. 30 percig.*

A határvadász század parancsnok 23-án megkérdezte az Ágostonfalvi vasútállomáson a román őrség parancsnokát, -egy altisztet- hogy miért tüzeltek, ekkor a román altiszt előadta, hogy ő rendelte el a tüzelést, mert magyar részről polgári egyének kihúzták az általuk jelzett határjelző cölöpöket.”²⁹

A székelycsókai határincidens jellegzetes példája annak, hogy bizonyos esetekben lehetetlen volt a megegyezés. A román-magyar vegyes bizottság sikertelen tárgyalása után német-olasz tiszti bizottság vizsgálta ki az ügyet.

---

²⁷ HL. VKF. 4023/el. 1.-1941

²⁸ HL. VKF. 1942. eln. 1. 4799

²⁹ HL. VKF. 1940 eln. 1. 5606

A románok három magyar járőrt törbe csaltak és nagyobb erővel megrohmozva őket el akarták fogni a nemrégiben magyarok által el fogott granicsárokért. Azonban tervük nem sikerült és az egyik, erélyesen ellenálló, verekedő honvédet agyonütötték. A románok szerint a határvadászok román területre törtek be. Miután vita alakult ki a határvonal pontosságát illetően, a német-olasz tiszti bizottság kijelentette csak biztos határvonal megállapítása után dönt.³⁰

A végleges döntés végül valószínűleg elmaradt, mint oly sokszor. A fennmaradt adatok szerint 1940. szeptember 5 és 1943. november 20 között a magyar-román határon 74 incidens történt, melyek során 17-17 fő volt a román halottak és sebesültek, 41 fő pedig a román elfogottak száma. Ugyanezen határesemények során nyolc magyar személy vesztette életét, heten megsebesültek, 40-en pedig a román határőrök fogságába kerültek.³¹

A határrendszer kiépítése és megerősítése miatt, a székely hagyományokra építve 1942-től sajátos határőr alakulatokat állítottak fel. Az egykori Székely Határőrség újbóli felállítását a magyar képviselőházban Dr. Pál Gábor Csík vármegye küldötte fogalmazta meg először. Javaslata találkozott a magyar katonai vezetők elképzeléseivel. Nagy Vilmos tábornok így ír emlékiratiban: „*De azzal legyünk tisztában, hogy Észak-Erdélyt csak mi magunk védhetjük meg és senki másra ezt a feladatot, nem bízhatjuk, és ilyen esetben Németország a kisujját sem fogja érdekünkben megmozdítani, még akkor sem, ha az oroszok ellen vele szövetségben is harcoltunk.*”³²

Kezdetben egy 28 zászlóaljból álló miliciaszerű alapvetően gyalogos katonai alakulatot képzeltek el. A személyi állományt elsősorban az idősebb korosztályok képezték volna. Az elképzelés szerint a zászlóalj felállítása a nagyobb városok és járáások feladata lesz, a nagyobb települések, falvak pedig a századokat és a szakaszokat szervezik meg. A fegyverzetet és a lőszert, az egyenruhát a határőr otthon tárolja, katonai szakmai tudását pedig évi többheti, vagy akár egyhavi fegyvergyakorlással tökéletesíti.

1942. március 1-én vette kezdetét a székely határőr-zászlóalj felállítása. Számuk anyagi nehézségek miatt 27 csapattestre módosult. 1942. június 30-ig sikerült az alapvető feladatokat elvégezni, s október-novemberben már parancsnoki tanfolyamot is indíthattak, az első „székely határőr központi tanfolyam” 1942. október 1-30 között Szovátán zajlott. Felszerelésük nem volt kielégítő. A 11. székely határőr-zászlóalj katonája így emlékezik vissza: „*Felszerelésünk I. világháborús elavult karabély, néhány*

---

³⁰ HL. VKF. 1943 eln. 1. 5473

³¹ Illésfalvi: i.m., 44. o.

³² Nagy: i.m.: 108. o.

tojáskézigránát, 40 darab éles töltény és egy körülbelül 40 kilogrammos hátizsákszerű „bornyú”. Ez sátorlapot, 2 pokrócot, köpönyeget, a töltények egy részét, kenyérzságot, élelmet, csajkát tartalmazott. Nehéz volt vele mozogni.”³³

1942. november 15-től hozzáfogtak a Székely Határvédelmi Erők Parancsnoksága törzsének felállításához. Nagy Vilmos hadügyminiszter rendeletben jelzi, hogy a Parancsnokság Marosvásárhelyen alakuljon meg, és csak akkor költözzön Csíkszeredára ha a tisztek részére az elhelyezés biztosítva lesz.³⁴

1943. február 1-én kinevezték első parancsnokát Kozma István vezérőrnagy személyében, aki rétyi születésű lévén, de elsősorban fáradhatatlan tevékenységével kivívta a katonák rokonszenvét. Nemritkán „székely királynak”, „székely pápának” is nevezték.³⁵

Az zászlóalj-parancsnokságok elhelyezkedése a következő volt:

- 1. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Gyergyószentmiklós
- 2. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Gyergyószentmiklós
- 3. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Gyergyóditró
- 4. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Csíkszépvíz
- 5. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Karcfalva
- 6. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Csíkszereda
- 8. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Kézdivásárhely
- 10. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Kovászna
- 11. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Sepsiszentgyörgy
- 12. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Sepsiszentgyörgy
- 13. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Barót
- 14. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Székelyudvarhely
- 15. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Oklánd
- 17. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Székelykeresztúr
- 18. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Parajd
- 19. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Marosvásárhely
- 20. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Erdőszentgyörgy
- 21. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Ákosfalva
- 22. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Mezőmadaras
- 27. székely határőr-zászlóalj parancsnoksága: Nyárádszereda

---

³³ Sylvester Lajos: *Úz völgyi hegyomlás*, Sepsiszentgyörgy, 1996, H-Press Kft., 70. o.

³⁴ HL. VKF. eln. 1./a.-1942 77693. szám.

³⁵ Illésfalvi: i.m., 47. o.

A zászlóalj felállításában és kiképzésében a 27. könnyűhadosztály parancsnoksága, a 27. gyalogezred törzse, a 9. határvadász-dandár parancsnoksága, a 27. tábori tüzérszázalék parancsnoksága és szinte valamennyi székelyföldi katonai kiegészítő- és levente parancsnokság nagy segítséget nyújtott, s e segítő kapcsolat egészen az 1944. évi mozgósításig fennmaradt. A tisztikar nem volt mondható a legképzettebbnek, a fő cél a minél több székely tiszt idehelyezése volt.³⁶

A határvadász-zászlóalj és a határőr-zászlóalj egy közös védelmi koncepció részei voltak. A Kárpátok szorosait lezárták és megerősítették, mely egy összefüggő védelmi vonalat alkotott, az Árpád vonalat.

A Keleti-Kárpátok nehéz terepe igen kedvező feltételeket nyújtott a védő félnek, és megnehezítette a támadó helyzetét. Az Árpád-vonalat az ország belsejébe futó szűk völgyekben építették ki, előtte két további védővonallal, hogy az ellenség ne tudjon menetből rázárkózni a fővédővonatra. A védelem teljes mélysége elérte helyenként a 40-50 km-t is. A Kárpátok előhegyeiben a Hunyadi-állás a legfontosabb közlekedési utakat, irányokat lezáró helységtámpontok láncolata volt, amelyek között az összeköttetést gyalogos csapatok tábori erődítései tartották.³⁷

A Szent László-állást az országhatáron jelölték ki, első-világháborús lövészárkokból és a hágókon kiépült műszaki akadályokból állt. Az orosz erők már a Hunyadi állás támadásakor megtorpantak, aprólékos, lassú hadműveletek sorozatával próbálták lekötni a magyar és a német erőket. Az Árpád-vonal a határtól 10-15 km-re húzódott, a völgyeket völgyzárakkal látták el. A körkörösén védhető völgyzár rendszerint 15-20 vasbeton bunkerből állt. Szándékosan lőrés nélkül építették, csupán a személyi állomány és a fegyverzet épségének megóvására szolgáltak. A 60-100 cm földemmel készült bunkerekhez futóárkok csatlakoztak, amelyek a nyílt tüzelőállásokhoz vezettek. Minden fontosabb fegyvernek több váltóállást is kiépítettek.

A sejtyszerű részekből álló völgyzár alapsejtje az önálló körvédelemre is képes és köteles rajállás volt. A völgyzárak védelmét egy-egy erődcsászár látta el, ami nem sokban különbözött a gyalogszázadtól, azonban több sorozatlövő fegyverrel, aknavetővel, gránátvetővel és páncéltörő fegyverrel is rendelkezett. Az erődcsászádok mögött 4-10 km-re építették annak a határvadász zászlóaljnak a körletét, amelyikhez a századok tartoztak. A völgyzárak közötti hegygerinceken határvadász portyázó századok tartották az összeköttetést. Háború esetén, a gerinceken a gyalogos csapatok által kiépített és védett

---

³⁶ Ravasz István: *Erdély ismét hadszíntér, 1944*, Budapest, 2002, Petit Real Könyvkiadó, 49. o.

³⁷ Szabó: i. m.: 12. o.

tábori erődítések, úgynevezett bástyaállások húzódtak. A völgyzárak mögött védő határvadász-zászlóaljok nem jelentették az erődrendszer hátsó határát, mert mögöttük hegyi vagy gyalogos csapatok álltak szükség szerint készenlétben, hogy a betört ellenséget visszaverjék.

Hárosy Teofil hadiműszaki mérnökkari ezredes az Árpád-vonal tervezésében oroszlánrészt vállalt:

„Vitán felül áll, hogy a védelem a döntést legfeljebb csak elodázza. Győzelmet-vagyis akaratumknak az ellenségre való rákényszerítését- csakis támadással lehet kicsikarni. Ősi tapasztalat mégis, hogy a védő majd minden esetben erődít. De nem azért lesz vesztes, mert erődít, hanem azért véd, mert gyengének érzi magát. Ha a védő nem erődít, a támadónak csak annál könnyebb dolga van vele. Eldöntött küzdelem után már csak a győztesnek hallani a szavát, és ilyenkor elsikkad annak a fessegetése, hogy a győzelem minő erőfeszítésbe került.”³⁸

Hárosy Teofil elképzeléséből kiindulva érthetjük meg az Árpád-vonal működési mechanizmusát. Az elképzelések szerint a völgyzáiban védekező erődcsúcs az ellenség tüzérségi tüzelőkészítése idején a bunkerban tartózkodik, a tűz a nyílt tüzelőállásokban nem tud kárt tenni. Az ellenséges gyalogság támadásakor a nyílt tüzelőállásokból vívják a harcot, amelyet a mögöttük védő határvadász zászlóalj hegyi ágyús ütege is támogat. Mivel a völgyzár minden irányból megkerülhető az ellenséges gyalogság folytatja a támadást tovább a völgyben a határvadász zászlóalj támpontja felé, azonban csak annyi lőszerrel, amennyi éppen nála van. Ez a feltétele annak, hogy a zászlóalj mögött támadó csoportosításban lévő hegyi vagy gyalogos egységek ellentámadása visszavegye a völgyzárát.

Az Árpád-vonal nem az 1944. évi nagy szovjet támadás felfogására készült, hanem az országgerődítés része volt, az ezeréves határokon belül. Csak a Vörös Hadsereg közeledtével építettek ki e Kárpátok előhegyeiben még két állást, hogy az ellenség ne tudjon menetből rázárkózni a főellenállás vonalára. A 4. Ukrán Front 1944. augusztusa és októbere között három nagy hadműveletben kísérletezett a védelem áttörésével, sikertelenül. Támadása csak a 2. Ukrán Front debreceni ütközete után nyert tért, miután a magyar 1. hadsereg a bekerítés elkerülésére megkezdte a visszavonulást.

Ember által alkotott leküzdhetetlen akadály nincs és nem is volt. Hiába emelkedtek a kezdetben csak szerény gátak magas várfalakká, hiába süllyedtek aztán

---

³⁸ Hárosy Teofil: *Állandó erődítés a jelen háborúban, Magyar Katonai Szemle*, XIII. évfolyam, 1943, IV. évfolyam, 289. o.

földbe mélyített várarkokká. Hiába fúrtak a leghatásosabb támadó fegyvereknek is ellenálló hatalmas barlangokat. Hiába folyt szét az erődítés kiterjedt műszaki zárrendszerekké, hiába légiesedett el tűzfallá, végül mindig és mindenütt a támadó kerekedett felül.

Az erődítés kimondottan védelmi rendszabály, lényege a helyhez kötöttség. Alapjában véve nem egyéb, mint a terep gondos kihasználása, műszaki berendezése a várható harc sikere érdekében. Akik többet várnak az erődítéstől, azok hibájába esnek, akik a Maginot-vonalat, és annak leszármazottjait, a belga-holland erődrendszert, cseh és szerb erődítéseket, valamint a Károly-vonalat, a sokáig hatékonynak bizonyult, de aztán mégis meglepő gyorsasággal széttépett Metaxas-vonalat, vagy a gigászi méretű Sztálin-vonalat bevehetetlennek tartották. Bevehetetlen vár nincs, soha nem is létezett, de igenis lehetséges a jól megválasztott terep olyan műszaki berendezése, amely a megszálló élőerők küzdőképességét szinte határtalan mértékben fokozhatja. Ezt bizonyította az Árpád-vonal.

Hadászati vonatkozásban az erődítés végcélja ma is az, hogy bizonyos, a várható hadműveletek szempontjából fontosnak vélt területeket, kevés számú élő erővel biztosan megtarthassunk. A kevés számú élő erő kikötése szükséges és lehetséges. Szükséges azért, hogy több maradjon a voltaképpen döntő hadműveletekhez. Lehetséges pedig azért, mert a kis létszám anyagi erejét hatásos műszaki eszközökkel pótolni tudjuk.

Az Árpád-vonal titka végül is az volt, hogy a megerődített területen katonáink mindig nagy helyi erőfölényt tudtak létrehozni, míg a támadó meglehetősen hátrányos helyzetben volt. A védők a harc három alapvető feltételét, a vezetést, a tűzrendszert és a mozgást összhangba tudták hozni; a támadónak mindez nem állt a rendelkezésére, hosszadalmas és veszteségteljes támadások sorozatában szerezhettek csak tapasztalatot a védelem működési mechanizmusáról. Ez a tapasztalata pedig azt bizonyította, hogy az Árpád-vonal modernebb volt a második világháború hatalmas erődrendszereinél.

1943. október 1-től az úgynevezett Szabolcs-hadrend bevezetése jelentős átalakulást eredményezett. A 27. székely könnyűhadosztály kivételével megszűntek a könnyűhadosztályok, helyettük 8 gyaloghadosztályt alakítottak.

A Székely Határvédelmi Erők parancsnokságánál új szervezeteket hoztak létre. A könnyebb vezetés érdekében határ vadászcsoporthatár vadászparancsnokságokat alakítottak ki. Újabb erőd századokat is rendszeresítettek, mégpedig a 21/5.-et Gyergyótölgyesen, a 21/6.-at Palotailván, a 32/3.-at Gyimesfelsőlokon, a 24/2.-t pedig Kászonújfaluban. A határ vadász-zászlóaljnak négy löveges hegyiágyús ütegei eredeti helyőrségeikben

maradtak, de parancsnoklási és harcvezetési szempontból az új hegyitüzérsztály-parancsnokságok fogták őket össze:

-1. székely hegyitüzérsztály-parancsnokság, Csíkszereda:

- 35. hegyi üteg, Csíkszereda
- 32. hegyi üteg, Gyimesfelsőlok
- 24. hegyi üteg, Kézdivásárhely

-2. székely hegyitüzérsztály-parancsnokság, Marosvásárhely:

- 21. hegyi üteg, Gyergyótölgyes
- 22. hegyi üteg, Dés
- 23. hegyi üteg, Marosvásárhely
- 34. hegyi üteg, Székelyudvarhely

A IX. székely légvédelmi tüérsztályt Ditrón helyezték el. Az alakulat egy háromlöveges ágyús, valamint egy hatlöveges gépágyús ütegből állt. Sepsiszentgyörgyön felállították a X. székely utász- és híradózászlóaljkat, valamint Csíkszeredán megalakult a X. székely vonatosztály. A X. szám arra utal, hogy a Székely Határvédelmi Erők parancsnoksága lett volna az alapja a majdan felállítandó X. hadtestnek.

A 26. határvadász-zászlóaljat 1944. január 1-én helyezték át Nagybereznáról Sepsiszentgyörgy és Uzon térségébe. A 67. határvadászcsoport-parancsnokság alárendeltségébe utalták, málházott hegyi ütege pedig az 1. székely hegyi tüérsztályhoz került.

1943-tól a székely határórségben új elvet alkalmaztak, bevonultatták az 1924/25-ös korosztályt, mondván apa és fia, ha együtt harcol az ősi határon nagyobb erkölcsi erőt ad mindkettőjüknek. A háborús tapasztalatok sajnos ezt nem igazolták.

1943. október 1-én bevonultatták a fiatal székely legényeket, akiket a helybeliek csak leventekatonáknak neveztek, amely kifejezés máig fennmaradt a köztudatban. A több mint 10.000 fő határőrújonc számára már 1943 tavaszán gyalogsági és tüérségi kiképzőtáborokat állítottak fel, egyenként 1000 fő befogadóképességgel. Nem teljesen tisztázott ezek létszáma, valószínűleg meghaladta a tízet. Gyalogsági kiképzőtábor volt többek között Sepsiarkoson (A és B), Nyárádszeredán, Zetelakán, Szentegyházásfalun, Marosfőn, Gyimesfelsőlokon, Parajdon, Maroshévízen, Tekén, Szászrégenben. A tüérségi kiképzőtábort Szászfenesen, valamint Marosvásárhelyen és Gyimesfelsőlokon alakították ki.³⁹

---

³⁹ Illésfalvi: i.m., 49. o.

Bár a Keleti-Kárpátok középső és deli szakaszának átjáróit sikerült lezárni a rendelkezésre álló 17 erődszázaddal és egy erődzászlóaljjal, az erdélyi belhatár jóformán védtelen maradt. A gyenge portyázó századok gyengének bizonyultak ami megnyilvánult Székelyföld nyugati peremén is. A „székely zsák” egy román támadás esetén igen könnyen lecsíphető volt. A „Ribbentrop-sapkával” észak-keleti irányban Vatra Dornei fele, aminek védelmét kiépítette a román hadsereg, a folyosó hossza 70 km volt légvonalban.

Az erődítési munkálatokra fektetett különleges hangsúly ellenére az előnytelen határszakaszok miatt nehezen volt védhető Székelyföld területe. Körkörösén védhető zászlóalj-támpontokat építettek ki Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Barót, a Hargita, továbbá Parajd térségében. Homoródfürdőnél ugyancsak körkörösén védhető harcvezetési pont kiépítése volt folyamatban.

Az „R” (román) határvédelem keretében Székelyföld területén öt határvadász-csoport védett volna. Egy határvadász-zászlóaljra 70-80, egy hegyi ütegre 50, egy határőr-zászlóaljra pedig 20 védendő arcvonalkilométert lehetett számolni. Még a 27. székely könnyűhadosztály számításba vevésével is a Székely Határvédelmi Erők parancsnokságát megoldhatatlan feladat elé állította.

A Székely Határvédelmi Erők balszárnyához a Borgói-hágótól észak-nyugtra az 1. hegyidandár csatlakozott, mely zászlóaljaival és erődszázadaival egészen a Máramarosi havasokig biztosított volna. A Kolozsvártól nyugatra eső határszakasz sem volt kellőképpen megerősítve, azonban e területre, közelebb lévén az ország belsejéhez, könnyebb volt csapatokat ide irányítani veszély esetén.

1944 tavaszán váratlan esemény történt, ami részben felborította a magyar katonai vezetők elképzeléseit. A német hadsereg a kiugrástól tartva megszállta az országot. Március 19-én a „Reichsführer SS” SS-páncélosadosztályt irányították Magyarországra. A parancsnokságot Debrecen központtal állították fel Kuno-Hans von Both gyalogsági tábornok vezetésével, hadműveleti területté nyilvánítva Magyarország keleti felét. Székelyföldre egyes források szerint a hadosztálynak alárendelt SS-páncélgránátostanezred törzsszázada, két páncélgránátos-tanzászlóalj, egy gépvontatású nehéz gyalogságilöveg-század, légvédelmigéppágyús-század és nehéz felderítőszázad vonult be. 1944 nyarán nagy terhet rótt Székelyföldre a keletről érkező menekült áradat. Csak tavasszal kb. 50. 000 német katona, és nagyszámú polgári menekült hatolt be.

Április 15-én a német 1. tábori csendőrparancsnokság törzse zászlóaljaival beérkezett Székelyföldre a rendet fenntartani.

Már 1943 novemberében a Honvéd Vezérkar főnöke hadműveleti osztályán elrendelte, hogy az eddigi „R” határvédelem mellett fel kell készülni az „O” (orosz) határvédelemre. A hadvezetés abban reménykedett, hogy a román és a lengyel alföld lesz az orosz támadás súlypontja a Kárpátok vonala helyett.

Március 31-től Erdélyben ismét katonai közigazgatás lépett életbe. A magyar csapatokat német alakulatok alá rendelték, a fronton harcoló hadosztályokat pedig a német Észak-Ukrajna Hadseregcsoporthoz rendelték. A Székely Határvédelmi Erőket is hadiállományra emelték. 1944 nyarán és őszén többször átszervezik az alakulatokat felkészülve a szovjet invázióra.

A magyar elképzelések nem minden esetben észlelték a helyzet súlyosságát. 1944. augusztus 10-én Veress Lajos a IX. hadtest parancsnoka szemlét tartott a Békási-szorosban. A szemlét követő értékelésben megállapítást nyert, *„hogy az első világháború tapasztalata alapján a Keleti-Kárpátok 7-8 sorhadosztállyal és a rendelkezésre álló határőr alakulatokkal megvédhetők.”*⁴⁰

A tábornok elképzelése nem vált be, jóval nagyobb erők sem lettek volna képesek megállítani az orosz inváziót. Ennek ellenére egy szervezett határvédelmet építettek ki a modern háború igényének megfelelően. A számításokat keresztül húzták a német szövetséges önzősége és a román kiugrás, mely meggyorsította az orosz erők előrehaladását a Kárpátok fele. A váratlan támadás a székely határvédők ellen az Úz-völgyénél a 11. székely határőr-zászlóalj pusztulásához vezetett, akiknek semmilyen információik nem voltak az orosz erők közeledéséről. A magyar hadvezetés nem tehetett mást az adott helyzetben, mint parancsba adta, hogy azok a székelyek, akik elérik a településük határát a front előrehaladásával, haza mehetnek.

Végezetül álljanak itt Sylvester Lajos szavai, aki rekonstruálni próbálta az Úz-völgyi eseményeket: *„Egy közeli történelmétől is megfosztott népcsoport méltóságérzetének erkölcsi parancsára cselekedett, építkezett és imádkozott, önbecsülésével senki nemzeti érzéseit, történelmét és hitét nem sértve. Ötven esztendőnek elégségesnek kell lennie ahhoz, hogy egymást élünkben-holtunkban akkor is tisztelni tudjuk, ha a történelmi kényszer vagy közös sorsunk és érdekeink félre ismerése, nem is egyszer, fegyvereinket is egymás ellen fordította és fordította.”*⁴¹

---

⁴⁰ Ravasz: i.m., 13. o.

⁴¹ Sylvester: i.m., 157. o.

Felhasznált irodalom

Levéltári források:

Hadtörténeti Levéltár, Budapest: - Vezérkari Főnök iratai, 1940-1944.

- IX. hadtest iratai, 1-3. doboz.

Szakirodalom:

1. Dombrády Lóránd, Tóth Sándor: *A magyar királyi honvédség 1919-1945*, Budapest, 1987, Zrínyi Katonai Kiadó.
2. Gergely Jenő, Izsák Lajos: *A huszadik század története*, Budapest, 2000, Pannonica Kiadó.
3. Illésfalvi Péter, Szabó Péter, Számvéber Norbert: *Erdély a hadak útján, 1940-1944*, Budapest, 2006.
4. John Fluorny Montgomery: *Magyarország a vonakodó csatlós*, Budapest, 1993, Zrínyi Kiadó.
5. Ravasz István: *Erdély ismét hadszíntér, 1944*, Budapest, 2002, Petit Real Könyvkiadó.
6. Szabó József János: *Az Árpád-vonal. A Magyar Királyi Honvédség védelmi rendszere a Keleti-Kárpátokban 1940-1944*, Budapest, 2002, Timp Kiadó.

Memoárok:

1. Blénessy Jenő: *A Mikó-vártól Darnicáig*, Csíkszereda, 2006, Alutus Rt.
2. Ivás István: *Az utolsó székely határőrök*, Budapest, 2004, Timp-Militaria Kiadó.
3. Nagybacsoni Nagy Vilmos: *Végzetes esztendőök 1938-1945*, Budapest, 1986, Gondolat Kiadó.
4. Sebő Ödön: *A halálra ítélt zászlóalj. Gyimesi-szoros, 1944*, Budapest, 1999, Magyar Könyvklub.
5. Sylvester Lajos: *Úz völgyi hegyomlás*, Sepsiszentgyörgy, 1996, H-Press Kft.
6. Szabó Gyula: *A névtelen katona*, Budapest, 1994, Püski Kiadó.
7. Szabó K. Sándor: *Bevonulás Erdélybe, 1940*, Budapest, 1991, B&K Kiadó.

Folyóiratok:

1. *Magyar Katonai Szemle*, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium Kiadása, Főszerkesztő: Vitéz Berkő István, X.-XIII. évfolyam.
2. *Honvédségi Közlöny*, LXVII. Évfolyam, Budapest, 1940, Pallas Részvénytársaság nyomdája.

Interjúk:

1. Antal János: Gyergyószentmiklós
2. Blénessy Jenő: Gyergyószentmiklós
3. Ivás István: Csíkszereda

4. Balázs Hegedüs Ferenc: Gyergyóremete

5. Balázs Hegedüs Lénárd: Gyergyóremete
6. Balázs Dénes: Gyergyóremete
7. Balázs István: Gyergyóremete
8. Illyés Lőrinc: Gyergyóremete

9. Portik Dobos Dezső: Gyergyóremete

10. Portik Cseres Márton: Gyergyóremete

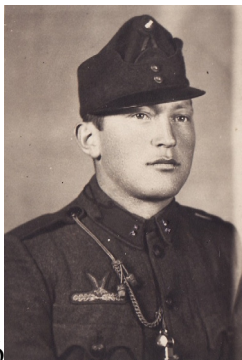
11. Szabó János: Gyergyóremete

12. Szabó Vilmos: Gyergyóremete

13. Vass Dezső: Gyergyóremete

14. Bíró Péter: Gyergyóditró

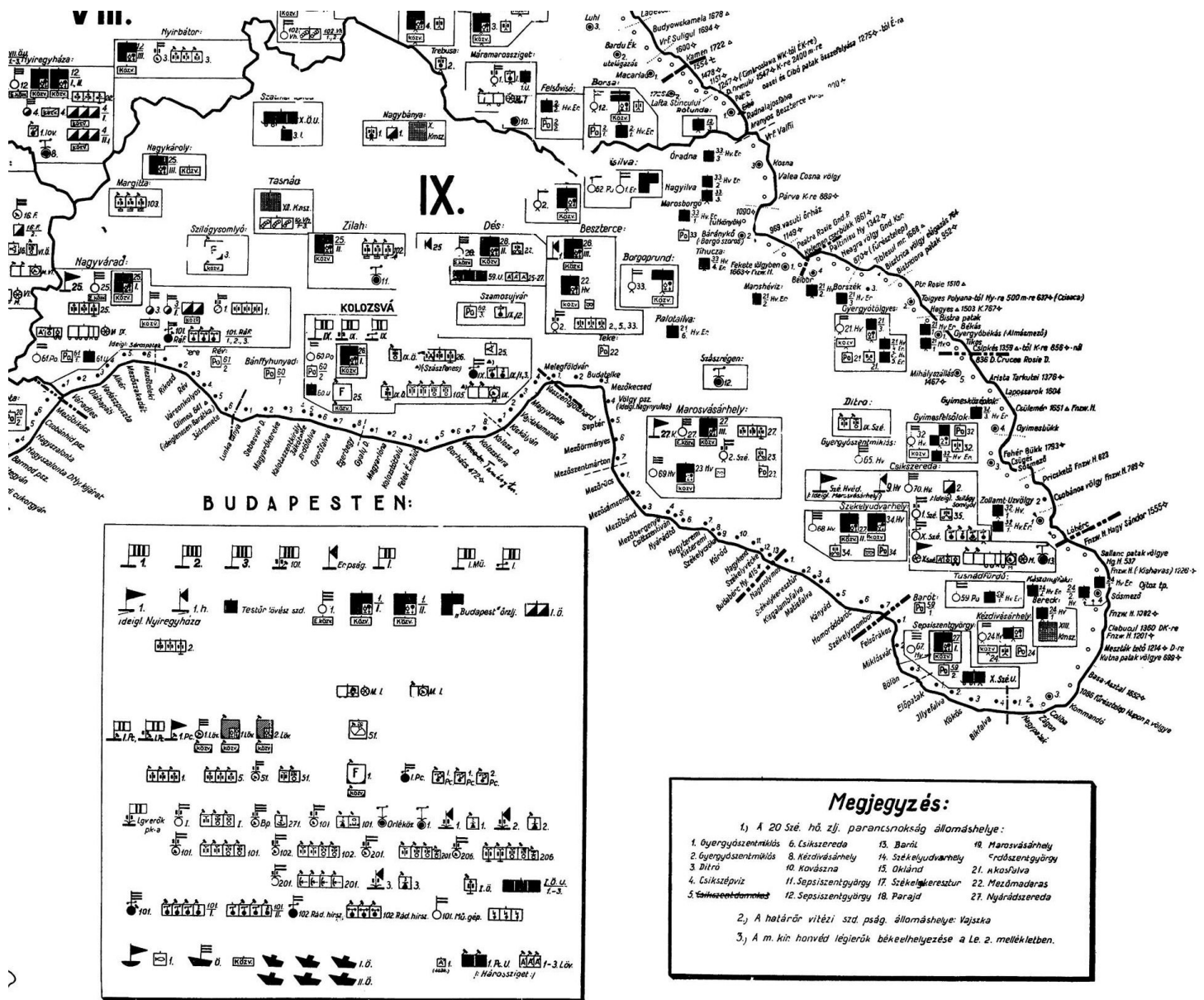
15. Csibi Sándor: Gyergyóditró

16. Kecseti József: Gyergyóditró

17. Köllő Ferenc: Gyergyóditró

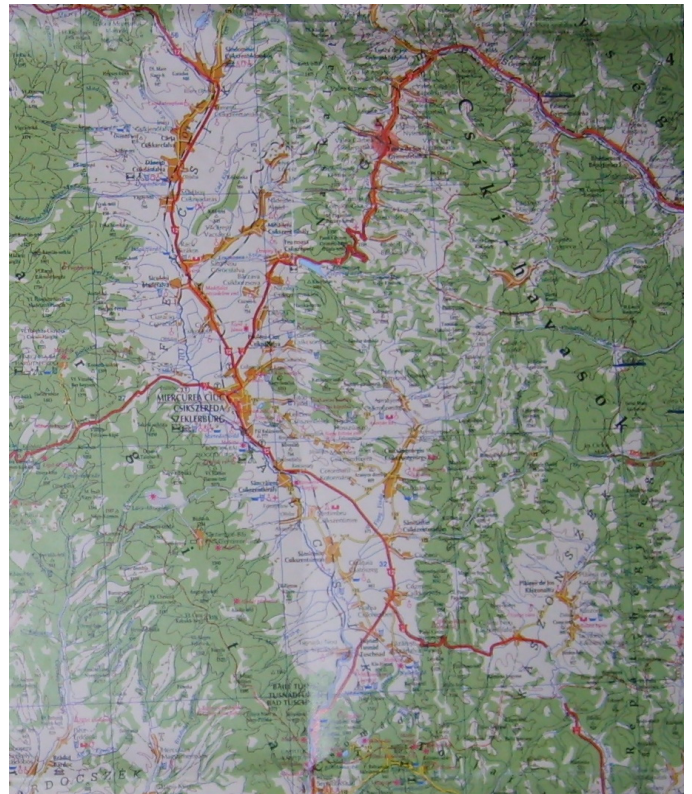
A magyar királyi honvédség csapatainak elhelyezkedése Észak-Erdély területén 1943-ban, IX. hadtest

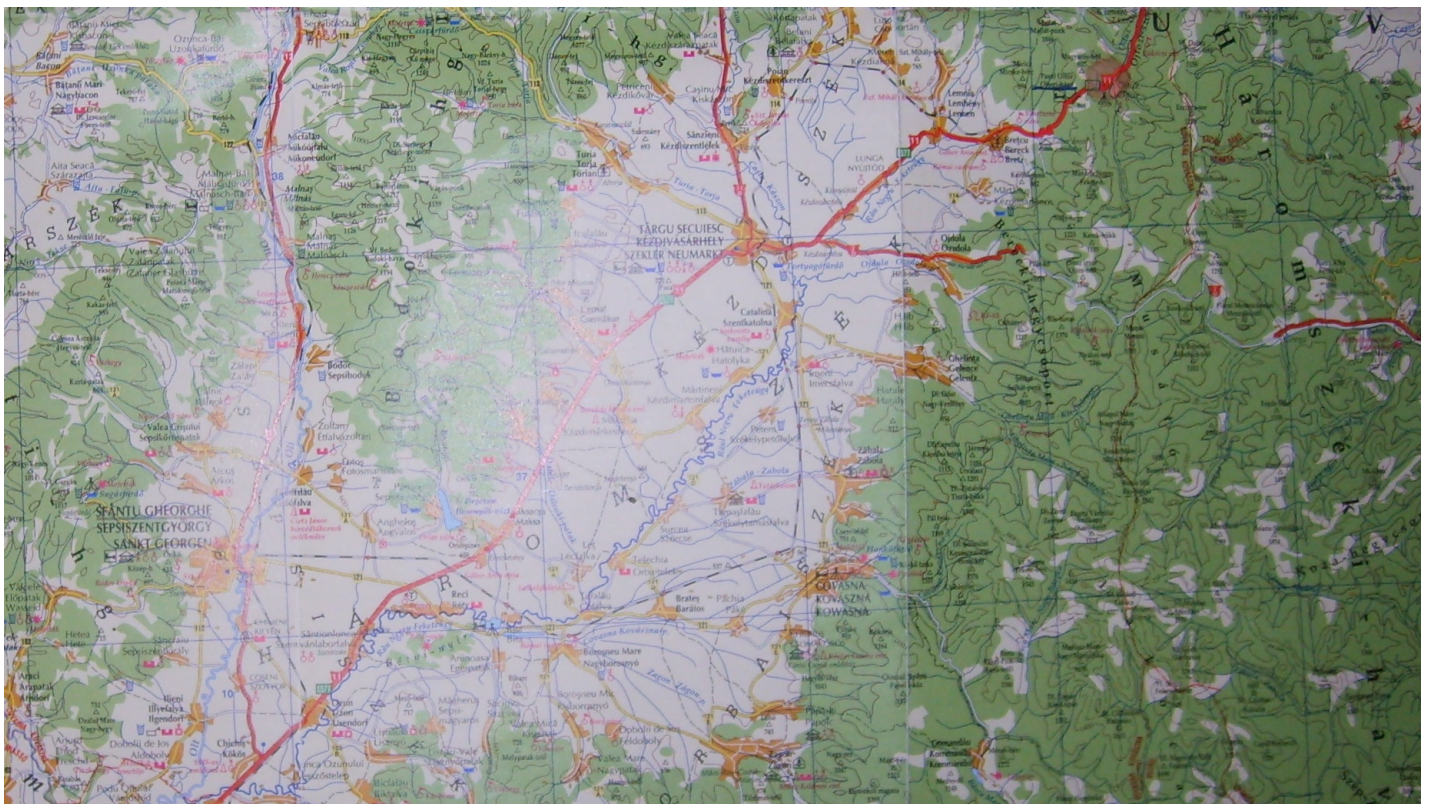
Székelyföld határai a második bécsi döntés után

A Csiki-medence a Gyimesi-szorossal és az Úz-völgyével

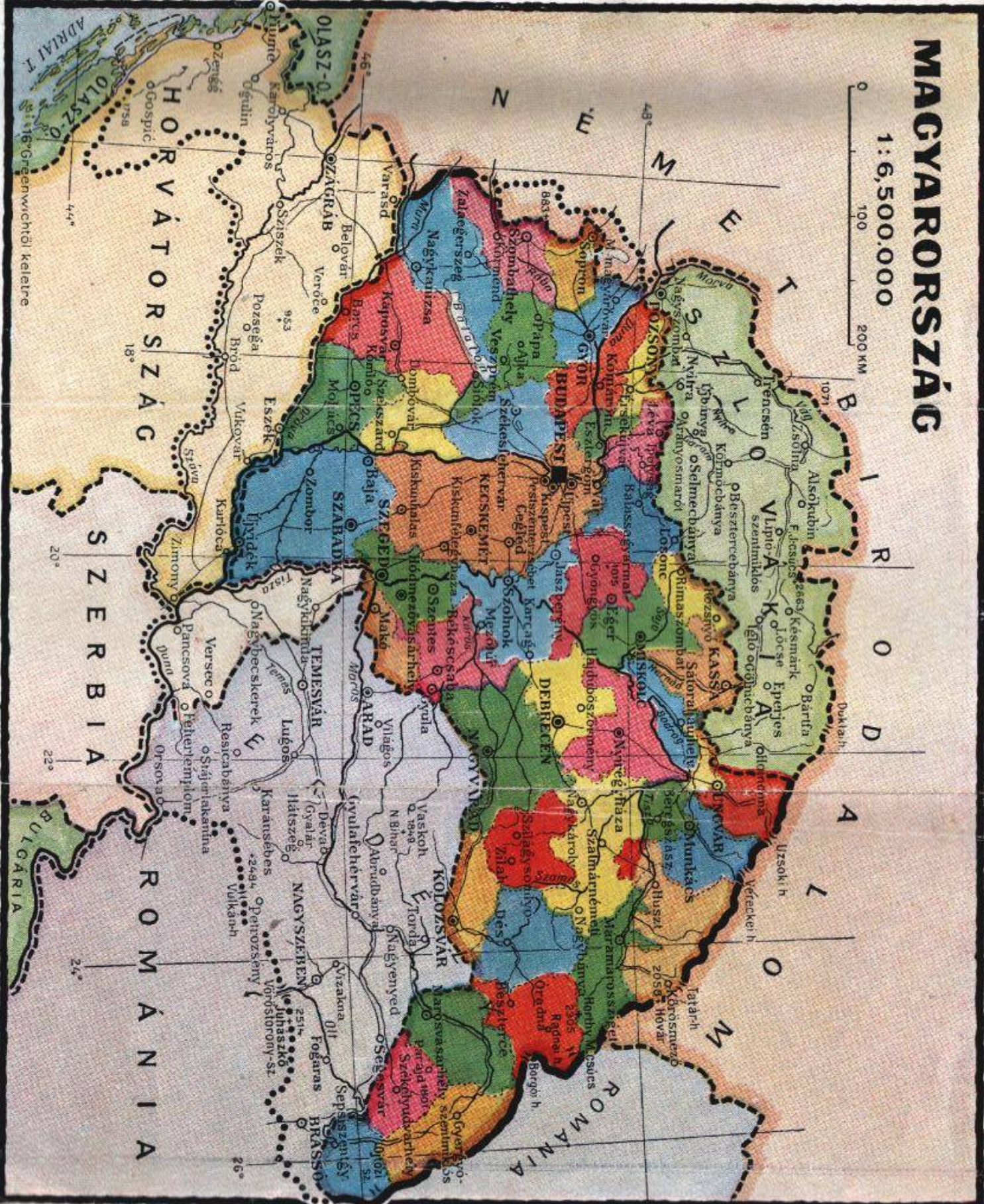
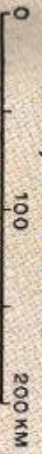
A Gyergyói-medence a Tölgyesi-
és Békási-szorosokkal

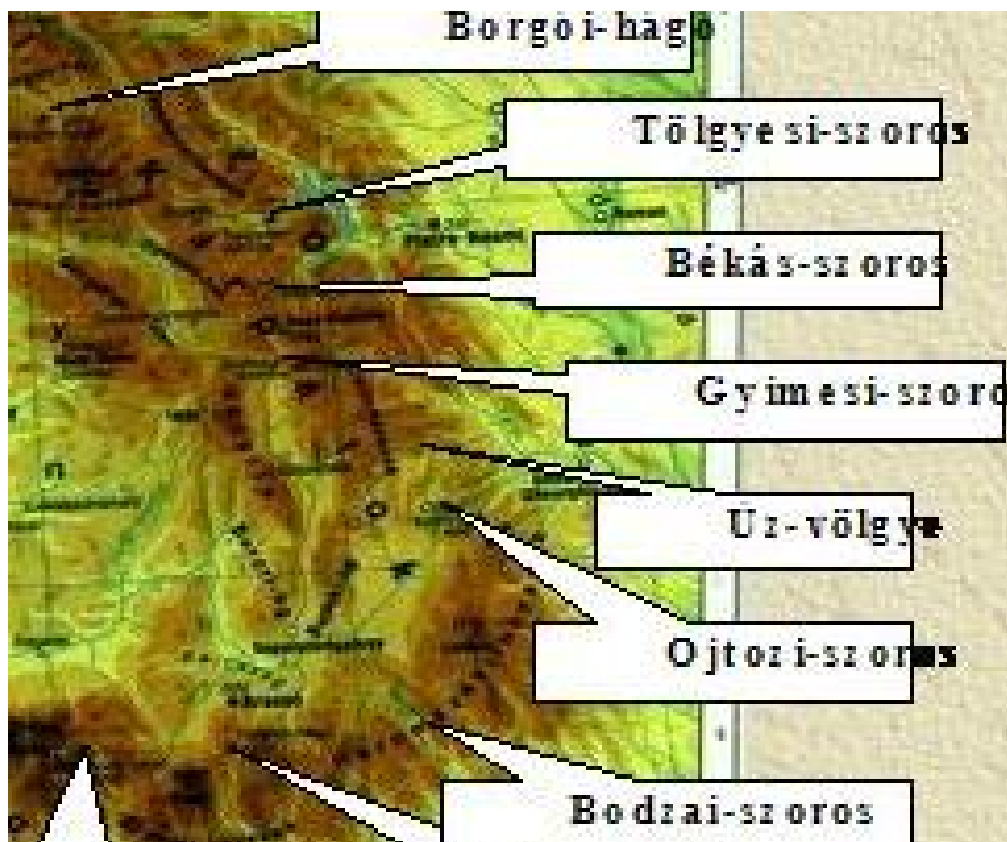

Háromszék vidéke az Ojtozi-szorossal

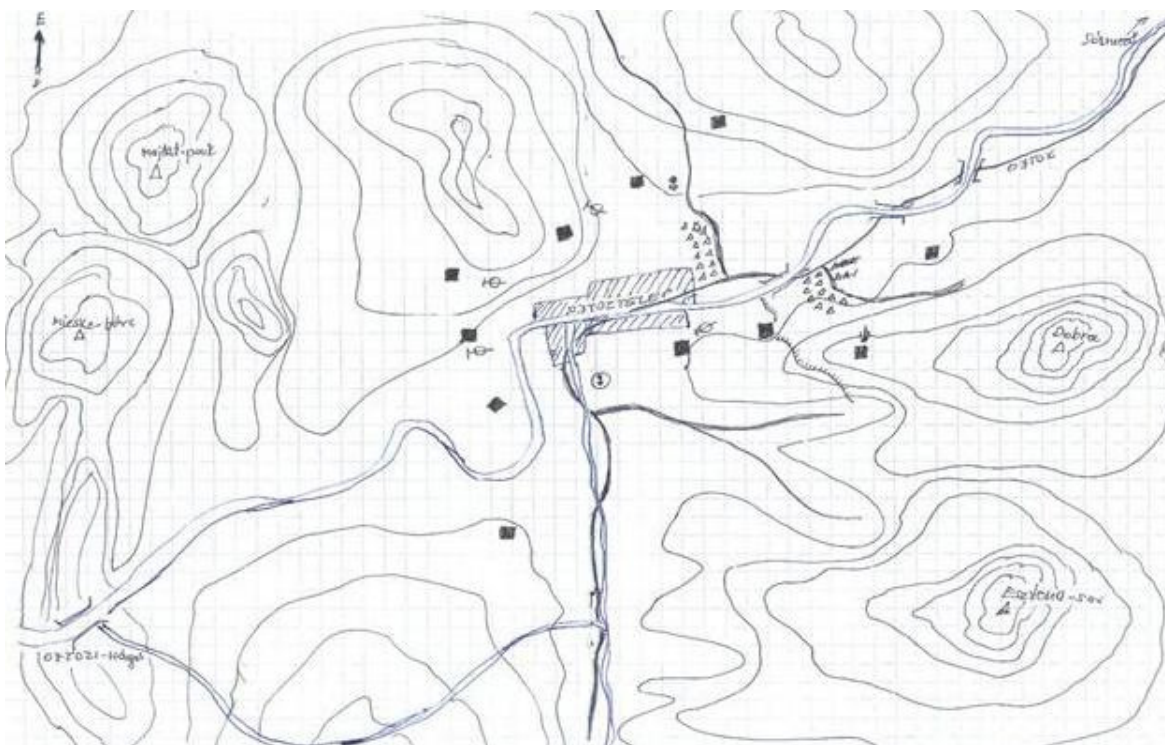
MAGYARORSZÁG

1:6,500,000

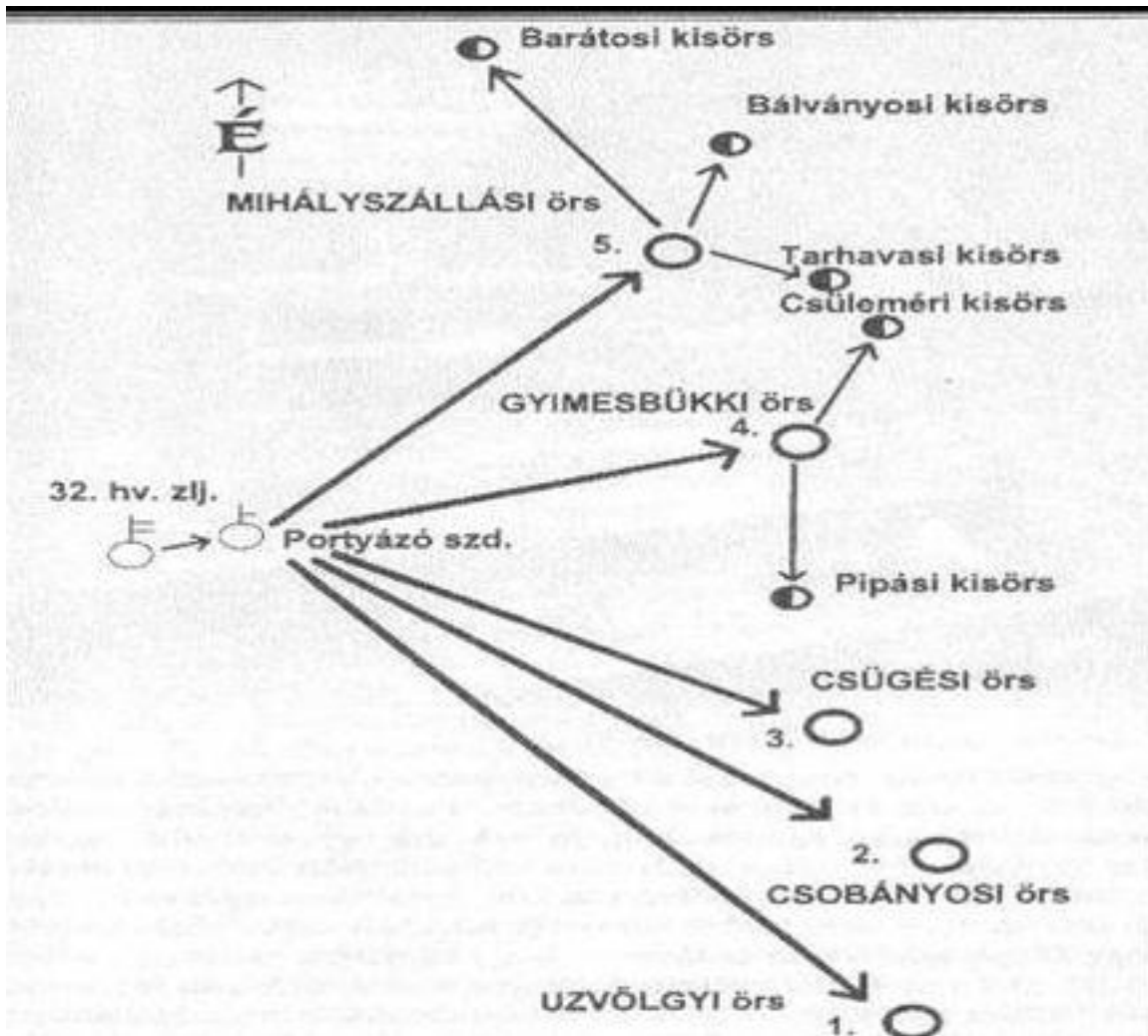

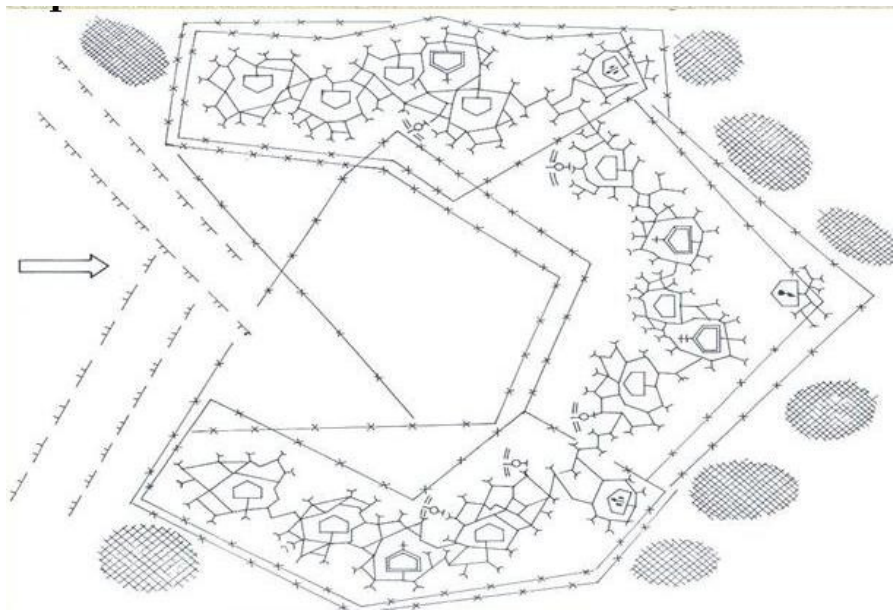
Székelyföld megerősített átjárói

Az Ojtozi szoros erődítéseinek vázlata

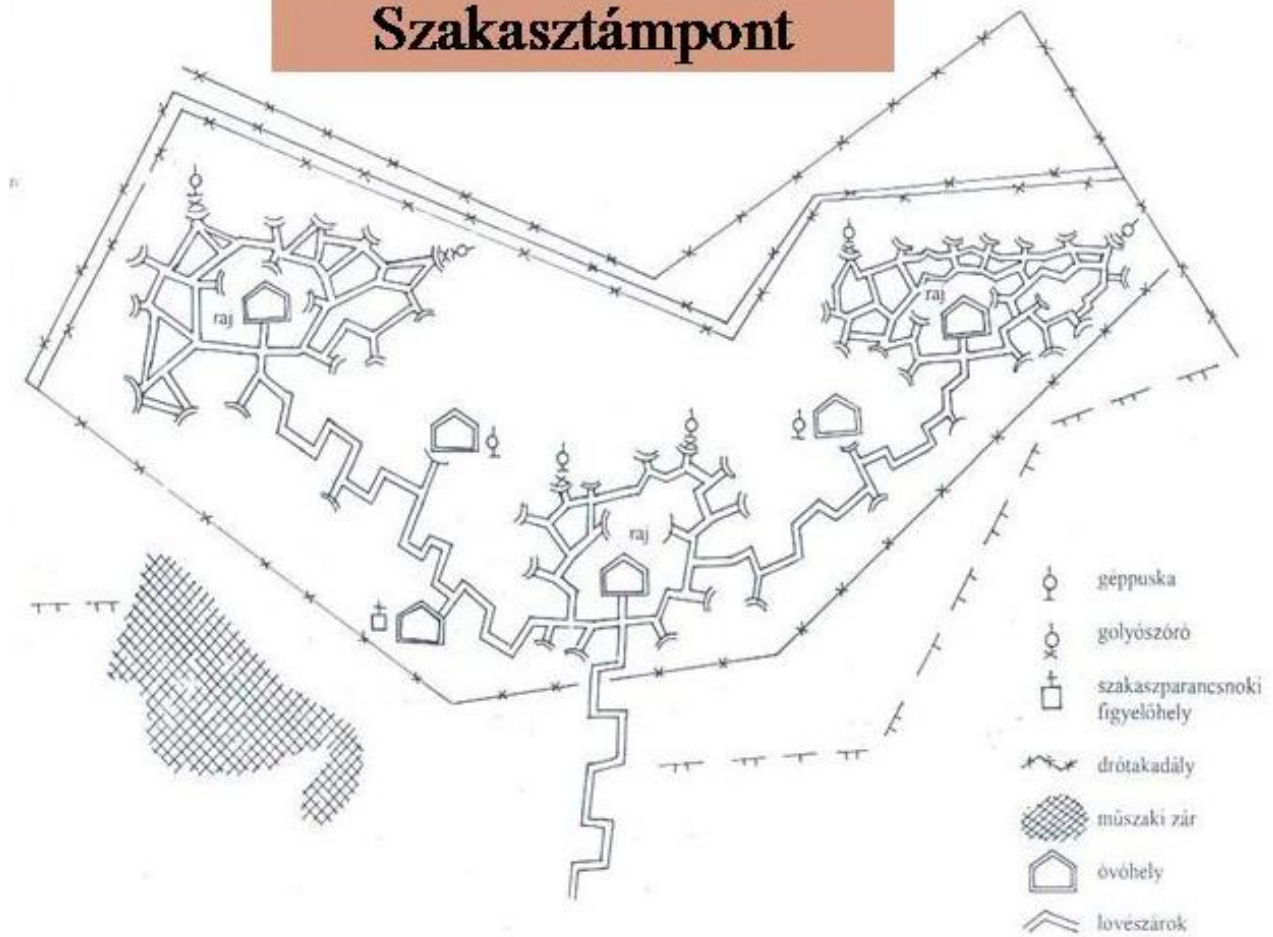

A Gyimesi-szorosban elhelyezkedő egységek felállása

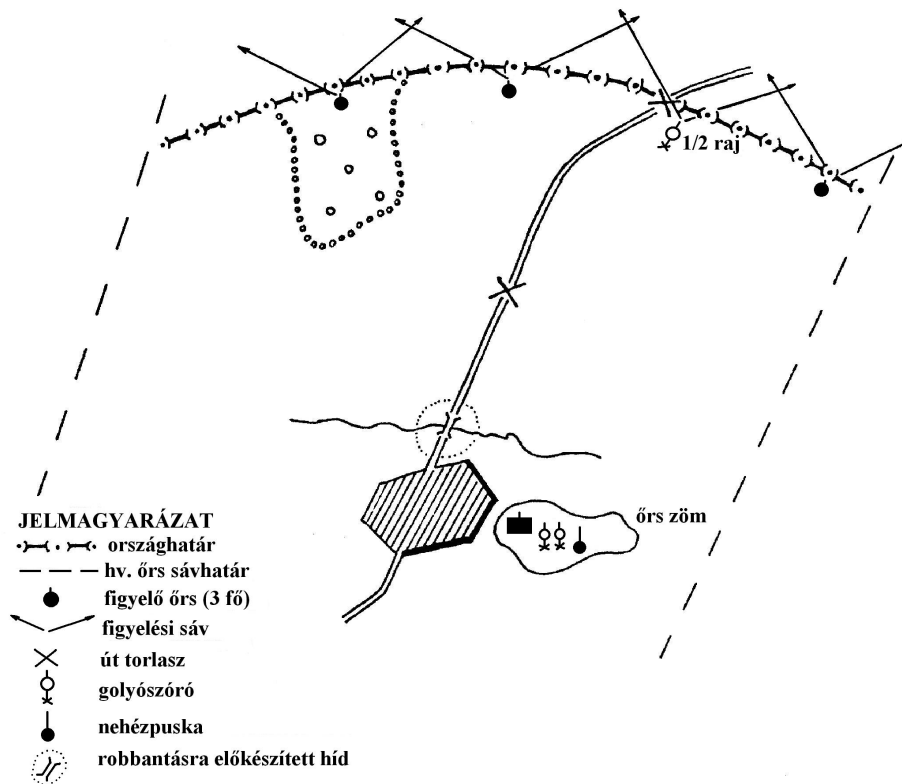

Völgyzáró erőd

Szakasztámpont

- geppuska
- golyószóró
- szakaszparancsnoki figyelőhely
- ~ drótkadály
- ▨ műszaki zár
- ◡ övöbely
- ∠ lovészárok

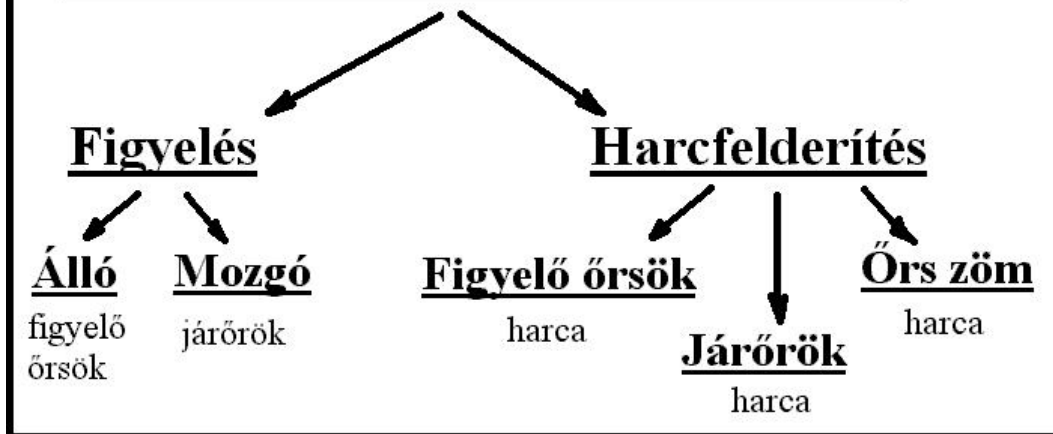

- JELMAGYARÁZAT**
- országhatár
  - hv. őrs sávhatár
  - figyelő őrs (3 fő)
  - ↔ figyelési sáv
  - X út torlasz
  - golyószóró
  - nehézpuska
  - robbantásra előkészített híd

Határvasdász őrs védelemben

Határvadász őrs felderítése

Bunker belseje

Bunker bejárata

Úz-völgye, felrobbantott bunker

Gyimesi határollomás ma

Nagy Vilmos tábornok bevonulása Marosvásvárhelyre

A honvédség bevonulása Csíkszeredába

Horthy Miklós megérkezése Csíkszeredába

Dálnoki Veress Lajos, a IX. hadtest parancsnoka

Az Úz-völgye. Itt ütköztek meg először
1944. augusztus 26-án a székely határőrök
a hazánkba betörő szovjet csapatokkal.

**A székely határőrség.
Apák a fiúkkal, mint évszázadokkal korábban.**

Sorozás Gyergyóremetén 1942

32. határ vadász-zászlóalj, Gyimesfelsőlok

A 21. székely zászlóalj határ vadászai

A 21. határ vadász-zászlóalj katonái nyári öltözetben

Borszék 1943, ebéd

Borszék 1942, reggeli mosakodás

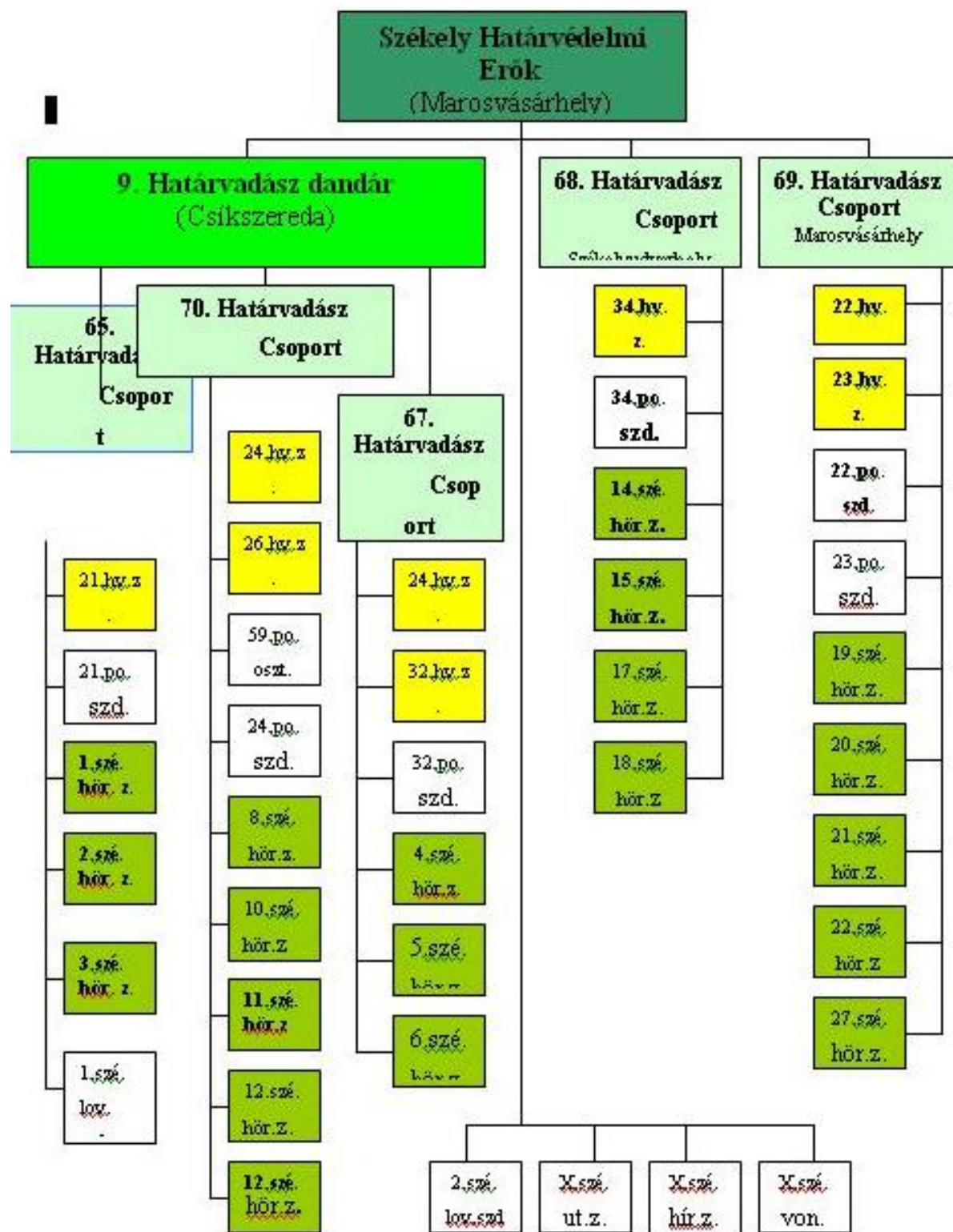

A XIX. székely határőr-zászlóalj szakasza, Szászrégen 1943

Borszék, 21. határ vadász-zászlóalj téli kiképzés idején

A SZÉKELY HATÁRVÉDELMI ERŐK SZERVEZETE

szé. hör. z. — székely határőr zászlóalj
 hv. z. — határvadász zászlóalj
 szé. lov. szdz. — székely lovas század
 po. szdz. — határvadász portyázó század

szé. ut. z. — székely utász zászlóalj
 szé. hír. z. — székely híradó zászlóalj
 szé. von. — székely vonat
 po. oszt. — határvadász portyázó osztály